ARH Diss. B - 26806

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
ÜLDAJALOO KATEEDER

M O N G O O L I A R A H V A V A B A R I I K
T E E L S O T S I A L I S M I L E

Diplomitöö

HILDEGARD L E P I K

Inv. nr. 326.

Tartu 1955

S i s s e j u h a t u s .

Mongoolia rahvas, kes aastasadu oli ilmlike ja vaimulike feodaalide ning alates XIX saj. lõpust välismaiste kapitalistide rõhumise all, tõstis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul revolutsioonilise vabastusliikumise lipu. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon mitte ainult ei vabastanud tsaari- Venemaa rõhutud rahvaid, vaid kutsus välja ka revolutsioonilise liikumise kogu maailmas.

Seoses kapitalismi üleminekuga tema viimasesse staadiumi - imperialismi, kasvasid ka kapitalismi vastuolud. Imperialismileeri vastuolude äärmine teravnemine, võitlus imperialistlike riikide vahel, mis viib välja maailmasõdade tekkimiseni, metropolide proletariaadi klassivõitluse ühinemine koloniaalmaade rah-

vuslik-vabastusliikumisega - kõik see viib välja maailma imperialistliku süsteemi nõrgemisele ja üksikute eri maade väljalangemisele kapitalistlikust süsteemist. Kapitalismi üldkriisi põhilisteks tulemusteks ongi maailma jagunemine kahte süsteemi - kapitalistlikuks ja sotsialistlikuks ja võitlust nende vahel. Kapitalismi üldkriisi oluliseks osaks on koloniaalsüsteemi kriis. V. I. Lenin näitas, et kapitalismi üldkriis ei ole üheaegne akt, vaid kauakestev tormiliste majanduslike ja poliitiliste vapustuste periood, on kogu kapitalismi krahhi ja sotsialistliku ühiskonna sünni periood :[1]

Kapitalismi üldkriis algas Esimese Maailmasõja lõpul seoses Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga. Sõda viis äärmuseni rahvamasside vaesumise ja kannatused, teravdas klassivõitlust ja viis välja kapitalistlike maade proletariaadi revolutsioonilistele väljaastumistele ning ühtlasi kergendas Euroopa revolutsioonilise liikumise ühinemist Idamaa rahvaste rahvuslik-vabastusliikumisega. Proletaarne revolutsioon murdis läbi kapitalistliku ahela kõigepealt Venemaal, sest see oli imperialismi kõige nõrgemaks lüliks. See viis maailma jagunemisele kaheks süsteemiks - va-

---

[1] V.I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 107.

naks, hukkumisele määratud kapitalistlikuks süsteemiks ja uueks, alaliselt tugevnevaks ja kasvavaks sotsialistlikuks süsteemiks.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas uue ajajärgu inimkonna ajaloos - proletaarsete revolutsioonide ajajärgu kapitalistlikes maades, vabastuslike revolutsioonide ajajärgu koloniaalsetes ja sõltuvates maades, eeskätt Aasias.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni vabastuslikud ideed leidsid sügavat vastukaja ka mongoolia rahva hulgas. Algas mongoolia rahva vabadusvõitlus, mille tulemusena kihutati välja välismaised imperialistid ja purustati sisemaine feodaalide-rõhujate ike.

Mongoolia vabastuslik-revolutsiooniline liikumine oli tol korral ainukene liikumine, mis lõppes võiduga. Mongoolia rahva võit oli võimalik seepärast, et teda juhtis Mongoolia Rahvapartei, keda toetasid araabide laiad massid, ja et Mongoolia võis selles võitluses toetuda Nõukogude Venemaa igakülgsele abile. Mongoolia enne revolutsiooni oli feodaalne maa ja seepärast eriti tähtsaks küsimuseks oli tema edasise majandusliku arengutee küsimus. Selle küsimuse lahendamisel Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei lähtus Leenini teooriast, et mahajäänud maad võivad ja suuda-

vad minna mitte kapitalistlikku arenguteed, kui neid toetab võimas sotsialismimaa. Selle arengutee valiski noor Mongoolia Rahvavabariik ja Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei juhtimisel ning basseerudes Nõukogudemaa igakülgsele abile on ta saavutanud märkimisväärseid tulemusi. MRV-i saavutused omakorda on praktilisteks tõendusteks marksistliku-leninliku teooria õigsusest.

Käesoleva töö kirjutamisel on lähtutud marksismi-leninismi klassikute , eeskätt Lenini ja Stalini suunavatest seisukohtadest. Kirjandusena on kasutatud nõukogude autorite töid ja allikatena kogumikke "Mongoolia Rahvavabariigi konstitutsioon ja põhilised seadusallikad aktid" (Конституция и основные законодательные акты Монгольской Народной Республики) (Планирование народного ja " Mongoolia rahvamajanduse planeerimine" хозяйства Монголии) Töö kirjutamisel kõige olulisemaks kirjanduslikuks allikaks on olnud teos "Mongoolia Rahvavabariik" (Монгольская Народная Республика)

See teos on artiklite kogu . Esimeses peatükis annab ajalooteaduste kandidaat N. P. Šastina ülevaate vene ja nõukogude mongolistika arengust. Järgmises peatükis käsitleb A. T. Jakimov Mongoolia Revolutsioonilist Rahvaparteid kui mongoolia rahva võitude organisaatorit ja

innustajat. Ajalooteaduste kandidaat F. G. Tsaplin'ilt on ühes järgmistest peatükkidest ülevaade MRV-i põllumajandusest, teises ülevaade transpordi ja side kohta. I. G. Jurjev käsitleb tööstust, N. T. Vargin kaubandust ja finantssüsteemi. Teos sisaldab ülevaatlikud artiklid ka mongoolia rahva kultuurist ja kaasaegsest kirjandusest.

Kõik need artiklid on kirjutatud kvalifitseeritud eriteadlaste poolt ja põhinevad laialdastel allikmaterjalidel, kujutades endast rohket faktilist materjali ja marksistlik-leninlikust õpetusest lähtuvatena pakuvad hinnatavaid seisukohti.

Peale selle on kasutatud veel V. Maslennikovi teost "Mongoolia Rahvavabariik teel sotsialismile" (В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму.)

Marssal Tšoibalsani tööd " Lühike ülevaade Mongoolia rahvarevolutsiooni ajaloost". (Х. Чойбалсан, Краткий очерк истории монгольской народной революции.)

ja Tsedenbali tööd "Marssal Tšoibalsani elust ja tegevusest" (Ю. Цеденбал, О жизни и деятельности маршала Чойбалсана.)

V. Maslennikovi teoses " Mongoolia Rahvavabariik teel sotsialismile" on antud ülevaade MRV-i arenguteest sotsialismi suunas ja on sellega suunavaks teoseks käesoleva töö kirjutamisel. Marssal Tšoibalsani töö "Lühike ülevaade Mongoolia rahvarevolutsiooni ajaloost" annab põhjaliku ülevaate rahvarevolutsiooni ettevalmistamise käigust ja selle läbiviimisest. Tsedenbali töös " Marssal Tšoibasani elust ja tegevusest" antakse ülevaade Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapertei arengust ja tema suunavast ja juhtivast osast.

Peale marksismi-leninismi klassikute allikmaterjalide ja käsitluste on kasutatud ajakirjade ja ajalehtede materjale.

Käesolevas tööd on seatud eesmärgiks näidata, et MRV-s,-kus kasutatakse sotsialismimaa - Nõukogude Liidu-abi ja kogemusi, on kujunenud tootmissuhted, mis vastavad kaasaja tootlikele jõududele, ei pidurda nende arengut nagu kapitalistlikes maades. Need tootmissuhted on juba lähedased sotsialistliku ühiskonna tootmissuhetele ja arenevad edasi sotsialismi suunas.

I

Mongoolia Rahvavabariigi rajamine.

Mongoolia astus 1921.a. antiimperialistliku ja antifeodaalse revolutsiooni võidu tulemusena kangelasliku vene proletaariaadi poolt kättenäidatud demokraatliku arengu teele.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon andis võimsa tõuke rahvuslikule vabastusliikumisele koloniaalmaades. Oktoobrirevolutsioon oli "... esimene revolutsioom maailmas, mis äratas Ida rõhutud rahvaste töörahva hulgad sajanditepikkusest unest ja kiskus nad kaasa võitlusse ülemaailmse imperialismi vastu, " 2) Rahvarevolutsiooni võit Mongoolias ja Mongoolia Rahvavabariigi moodustamine on kujukaks näituseks sellest, kui võimsalt mõjutas Oktoobrirevolutsioon koloniaalmaade rahvahulkade vabastusvõitlust.

Mongoolia enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli mahajäämud maa. Mongoolia rahvas oli sajandeid vaimulike ja ilmalike mõisnike rõhumise all, samuti välis-

---

2) J.V.Stalin. Teosed, 4.kd., lk.158.

maa kapitalistide rõhumise all. XVII kuni XX saj. alguseni valitses Mongoolias Mandžu dünastia. Hiinlaste võimu all halvenes rahvamasside olukord järsult. Selle tulemusena XVIII saj. haaras maad laialdane rahvuslik- vabastuslik liikumine. Kuid tookordne mongoolia rahva võitlus ei andnud tulemusi. XX saj. algul mongoolia rahva võitlus, nagu kõigi Ida rõhutud rahvast vabadusvõitlus, astus uude faasi, See uus rõhutud rahvaste vabadusvõitluse perioodoli vahetult Venemaal toimunud 1905.aasta revolutsiooni mõju all. Lenin oma artiklis "Aasia ärkamine" kirjutas: "Maailma kapitalism ja vene 1905.aasta liikumine lõplikult äratasid Aasia. Sajad miljonid rõhutud, keskaegses tardumuses metsistunud inimesed on ärganud uueks eluks ja võitluseks inimese algeliste õiguste eest, demokraatia eest."[3]

Organiseerides bolševike parteid, valmistades teda ette revolutsiooniliseks võitluseks tsaari isevalitsuse vastu, Lenin ja Stalin kasvatasid töölisklassi proletaarse internatsionalismi vaimus, töölisklassi huvide ühtsuse vaimus, sõbralike suhete vaimus rahvaste vahel. Bolševike partei oma esimestest tegevussammudest peale lõi sidemed eesrindlike maade proletariaadi ja paljumiljonilise töölisklassiga koloniaalsetes ja sõltuvates maades. Ka Mongoolias tekkinud revolutsioonilised grupid ja hiljem Mongoolia Rahvapartei olid tihedalt seotud vene revolutsionääridega, kes abistasid teda tema töös.

---

3 V.I. Lenin, Teosed, 19. kd. lk. 66.

1905.aasta vene revolutsiooni mõjul puhkes vabadusvõitlus Hiinas, mille tulemusena kukutati Mandžu dünastia. See tõi soodsa olukorra ka Mongooliale, kes 1911 - 1912.a. tõusis üles Hiina koloniaalse rõhumise vastu. Kuid Mongoolia äärmine nõrkus, rahvusliku proletariaadi täielik puudumine ja araatide mahajäämus viis selleni, et liikumise etteotsa asusid khaanid ja vürstid. Mongoolia valitsev kihtkond pöördus abisaamiseks tsaari - Venemaa poole. Tsaari - Venemaa, kes oligi sepitsenud plaane Välis - Mongoolia oma võimu alla saamiseks, ei lükanud muidugi tagasi mongoli vürstide palvet. Nii õnnestus mongoli rahval heita ära üle kahe sajandi neid rõhunud Hiina võim ja saada tagasi autonoomia. Nominaalselt pidi Mongoolia alluma Hiina valitsusele, faktiliselt aga oli ta täielikus sõltuvuses tsaari - Venemaast. Mongoolia töötavad araadid jäid sama raskesse olukorda, nagu nad olid Mandžu dünastia võimutsemise ajal. Mongoolia jäi välismaisest kapitalist sõltuvaks. Kogu mongoolia kaubandus oli hiina ja vene kaupmeeste käes. Mongoolia valitsus selleks, et katta riigi sisekulusid ja sõjavõele minevaid kulusid, oli sunnitud laenama tsaari - Venemaa pankadest ja kauba - firmadelt. 1917.aastaks Mongoolia võlg tsaari - Venemaale ulatus 5 miljonile rublale.[4]

Kuid siiski oli autonoomse Mongoolia tekkimisel vene mõju all suur tähtsus. See oli samm edasi võitluses feodaalse

---

4) Х. Чойсалсан, Краткий очерк истории Монгольской Народной революции. Москва, 1952, lk. 9.

rõhumisega, sidemete tihendamisel vene rahvaga, avas tee demokraatlike ideede sissetungile Mongooliasse ja võimaldas luua sidemeid Mongoolia ja juba tol ajal progressiivseks maaks kujunenud Venemaa vahel.

Noore Nõukogude riigi edusammud ja tema revolutsioniseeriva mõju kasvamine kutsus välja Põhja - Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Jaapani imperialistide viha. Algas interventsioon Nõukogudemaa vastu. Arendades edukalt vastatud interventsiooni. Nõukogude Kaug - Idas ja Siberis, ameerika-, inglise- ja jaapani imperialistid plaanitsesid Lõuna- ja Ida - Aasia orjastamist. Ka hiina militaristid ei jäänud neist maha. 1919.a. algas hiina militaristide surve Mongooliale eesmärgiga likvideerida nimetatud maa autonoomia. Kuid Mongooliast oli huvitatud ka Jaapan. Selleks, et teostada oma plaane, nad püüdsid araate petta sellega, et püstitasid "Suur - Mongoolia" loomise plaani, milline peaks ühendama kõik mongolite suguharud Jaapani eestkoste all. Oma imperialistliku plaani teostamiseks kutsus Jaapan appi vene valgekaartliku atamani Semjonovi, kelle ümber koondusid vene valgekaartlikud elemendid ja burjaadi natsionalistid. Nendest moodustati Taga - Baikali Dauria raudteejaamas nn. dauria valitsus.[5] See valitsus saatis delegatsiooni Mongooliasse ettepanekuga ühinemiseks pan-mongoolia liikumisega. Dauria valitsus ei leidnud Mongooliast toetust.

Osa väikefeodaale ja ametnikke tahtsid tugevdada riigi-

---

5) Х. Чойбалсан, Краткий очерк истории монгольской народной революции, лк. 13-14.

kaitset, kuid suurfeodaalid ei võinud sellega leppida, kartes oma privileegide ja sissetulekute pärast. Eriti olid vastu vaimulikud, kes "... olid valmis andma kodumaad ükskõik kellele, kui aga päästa oma kloostri rahakotti.[6]

Urgasse, Kjahtasse ja teistesse linnadesse toodi Hiina sõjaväed. Välis - Mongoolia autonoomia kaotati 1919.a.lõpul.

Okupandid, haarates oma võimsusse maa, röövisid ja laastasid tema elanikkonda. Kogu valitsus läks üle Hiinale, mongoolia sõjavägi saadeti laiali. Maal algas terror. See kõik kutsus rahva hulgas välja rahulolematuse. Kuid mongoolia ühiskonnas ei olnud üksmeelt poliitiliste vaadete suhtes. Ühed tahtsid uuesti kehtestada autonoomset Mongooliat eesotsas bogdõgegeniga. Teine osa araste, kes olid rohkem teadlikud, taotlesid mitte ainult rahvuslikku, vaid ka sotsiaalset vabanemist. Rahva eesrindlikum osa sai aru, et rahvamasside organiseerimiseks aktiivsele võitlusele maa vabaduse ja sõltumatuse eest on vaja Venemaa tööliste eeskujul luua revolutsioonniline võitluspartei. 1919.a. sügisel organiseeriti kaks esimest revolutsioonilist gruppi, millede juhtideks olid Suhe - Bator ja Tšoibalsan. Sellega pandi alus Revolutsioonilisele Rahvaparteile. (Kuni 1924.a.-ni nimetati teda Mongoolia Rahvaparteiks.) Mõlema ringi tegevusest võtsid osa kaavene töölised - revolutsionäärid. "Oma tekkimise esimestest päevadest peale", kirjutas Tšoibalsan, "Mongoolia rahva-revolutsiooniline partei

---

6) Х. Чойбалсан, Краткий очерк истории Монгольской Народной революции, лл. 14.

oli tihedalt seotud vene revolutsionääridega, kes alaliselt abistasid teda töös ja andsid oma elu mongoolia rahva üritu-se eest." 7)

Mongoolia Rahvapartei tegevus kulges algul keerulises olukorras. Mongoolias tegutsesid militaristliku Jaapani käsi-lastena ataman Semjonovi ja valgekaartlase parun Ungerni röövjõugud. Jaapani eesmärgiks oli kasutada Mongooliat tugialana kallaletungimiseks Nõukogude Venemaale. Kodusõda Venemaal tahtsid jaapanlased ära kasutada oma anastuslike plaanide teostamiseks ning moodustada nn. "Suur - Mongoolia" riiki oma prodektoraadi all, kuhu oleksid kuulunud Välis- ja Sise-Mongoolia, Burjaadi- Mongoolia.

Mõistes, et Mongoolia vabastamine välismaistest interventidest võib toimuda ainult suure vene rahva abiga, kutsusid Suhe - Bator ja Tšoibalsan mongoolia rahvast üles tugevdama sõprust Nõukogude Venemaaga. Juba 1919.a.augustis teatas Nõukogude valitsus, et ta tunnustab Mongoolia õigust täielikule sõltumatusele. Nõukogude valitsus kustutas Mongoolia võlad, mis olid tekkinud tsaari - Venemaalt tehtud laenudest ning tühistas mittevõrdõiguslikud lepingud, mis olid sõlmitud tsaari - Venemaal Hiina ja Jaapani Mongoolia suhtes. 1921.a. novebris sõlmiti Nõukogude Venemaa - Mongoolia vaheline sõprusleping.

Mongoolia enesemääramise õiguse tunnustamine Nõukogude

---

7) Х. Чойбалсан, Краткий очерк истории монгольской народной революции, лк. 20.

Venemaa poolt kutsus mongoolia rahvas esile suure revolutsioonilise vaimustuse ning tugevdas rahva usaldust nõukogude võimu vastu.

Töötava rahva võitluse edukaks juhtimiseks oli vaja ühendada revolutsioonilised ringikesed ühtseks eesrindlikuks parteisk, mis oleks moodustanud revolutsiooniliste araatide eesrindliku väesalga. Selleks kutsuti 1. märtsil 1921.a. kokku Mongoolia Rahvapartei I kongress, kus püstitati loosung rahvarevolutsioonilise võimu loomisest Mongoolias. Kriipsutati alla, et partei peab tugevdama sidet rahvusvahelise revolutsioonilise liikumisega ning kaasa töötama Venemaa ja Hiina revolutsiooniliste organisatsioonidega. Kõige lähemaks ülesandeks oli aga Mongoolia vabastamine välismaistest vallutajatest ja nende agentidest. Kongressil moodustati ka partei Keskkomitee.

Tähelpanuväärne on ka asjaolu, et Mongoolia Rahvapartei ei piirdu ainult rahvuslike huvidega, vaid seob oma revolutsioonilise tegevuse, nagu see märgitud eespool, kogu maailma töölisklassi ja rõhutud rahvaste imperialismivastase võitlusega. Mongoolia Rahvapartei, astus varsti peale I kongressi Kommunistlikku Internatsionaali, lõi praktiliselt sideme mongoolia araatide rahvuslik-vabastusliku liikumise ja ülemaailmse proletariaadi vabastasliku liikumise vahel, et tagada Mongoolia rahvarevolutsioonile vene töölisklassi toetus ja abi. "Pärast meie partei poolt võimu võtmist 1917.aastal," rääkis Stalin partei XIX kongressil, "ja pärast seda, kui

partei oli tarvitusele võtnud reaalsed abinõud kapitalistide ja mõisnike ikke likvideerimiseks, hakkasid vennasparteide esindajad, olles vaimustatud meie partei vaprusest ja edusammudest, nimetama teda maailma revolutsioonilise ja töölisliikumise "lõõgibrigaadiks.""[8]

Juhendudes Mongoolia Rahvapartei I kongressi otsustest, kutsus partei Keskkomitee 13.märtsil 1921.a. kokku nõupidamise, millest võtsid osa kohalike parteiorganisatsioonide esindajad, partisaniüksuste delegaadid jne. Siin võeti vastu otsused ülestõusu organiseerimise ja ajutise valitsuse loomise kohta. Otsuses öeldi, et ülestõusu eesmärgiks on: 1)vabastada Mongoolia välismaistest vallutajatest, 2) kaitsta töötavate masside huve ning luua ajutine rahvavalitsus, milline oleks võimeline kehtestama sõbralikud suhted naabruses asuvate demokraatlike riikidega ja vabastama araatide massid.[9]

Seega loodi 1921.a.märtsis Ajutine Rahvavalitsus, eesotsas Suhe - Batori ja Tšoibalsaniga, mis oli laiade araatide masside huvide väljendajaks. Asjaloodud Ajutine Rahvavalitsus pöördus mongoolia rahva poole üleskutsega tugevdada võitlust sõltumatuse eest.

Partisaniüksustest organiseeriti relvastatud jõudude ülemjuhataja Suhe - Batori juhtimisel regulaarne Revolutsiooniline rahvaarmee. Seega olid töötavad araadid rahvarevolut-

---

8) J. V. Stalin.Partei XIX kongressil peetud kõne.Tallinn 1952. lk.7 - 8.

9) Монгольская Народная Республика, Москва, 1952, lk. 65.

siooni peamiseks liikumapanevaks jõuks.

Õõl vastu 18.märtsi 1921.a. algas pealetung Maimatšen'ile /praegu Altan-Bulag/. 20.märtsil oli seevabastatud hiina vallutajate võimu alt ning mongoolia rahvas võis pühitseda oma esimest võitu. See võit tõstis partei ja Rahva-Ajutise valitsuse autoriteeti laiade rahvamasside silmis ning innustas neid edasisele võitlusele oma vabaduse ja sõltumatuse eest.

Kuna Mongoolia pidi muutuma jaapani imperialistide plaanide kohaselt tähtsamaks platsdarmiks kallaletungil Nõukogude Venemaale idast, siis tekitas Maimatšeni vabastamine rahutust jaapanlaste hulgas. Nad nägid et rahvuslik-vabastuslik liikumine Mongoolias võtab üha suurema ulatuse ning nõudsid parun Ungernilt otsustavamat tegevust. Täites oma jaapanlastest isandate käsku parun Ungern kogus valgekaartlaste riismed ning 28.aprillil 1921.a. tungis sisse Urga linna /praegu Ulan-Bator,/.

Mongoolia rahvavalitsus, nähes maa tõsist olukorda, pöördus abipalvega Nõukogude Venemaa poole. Kuna valgekaartlaste kallaletung Mongooliale tähendas ohtu ka Nõukogude Venemaa idapiiridele, rahuldas Nõukogude valitsus mongoolia rahva palve. Nõukogude armee osad hakkasid tegutsema Altan-Bulaki rajoonis, kuhu parun Ungern suunas oma pealetungi. Kolm päeva kestnud pingeliste lahingute järele oli Ungerni väed purustatud, tema vägede riismed põgenesid lääne suunas Iro jõe äärde.

Mongoolia ja Nõukogude vägede võit innustas rahvamasse

võitluses oma rahvusliku vabastamise eest. Valgete tagalas puhkesid ülestõusud ja moodustati partisanisalku.

Võitlustega 6-8.juulini 1921.a. Mongoolia rahvaarmee koos nõukogude vägedega vabastas Urga. Mongoolia rahvarevolutsioon oli võitnud. 11.juulil 1921.a. moodustati Urgas rahvavalitsus.

Maa iseärasused, nagu töötusliku proletariaadi puudumine, feodaalide mõimu teatav olemasolu ja laamade väga suur mõju rahvamassidele, määrasid Mongoolia riigikorra iseloomu esimesel etapil. 1921.aastast kuni 1924.aastani säilis riigis veel konstitutsiooniline monarhia, mille eesotsas oli bogdo-gegen, kelle võimu piiras Revolutsiooniline Rahvavalitsus eesotsas Suhe-Batori ja Tšoibalsaniga.

Mongoolia Rahvapartei oma võitluses uue Mongoolia rajamise eest sammus Lenini ja Stalini poolt näidatud teed. Leninlik-stalinlik õpetus sellest, et mahajäänud maad võivad üle minna sotsialismile, kõrvale jättes kapitalistliku arenemisjärgu, tingimusel, kui neile osutab abi ja toetust maa, kus võidul on sotsialism. "... kõige eesrindlikumate maade proletariaadi abiga võivad mahajäänud maad üle minna nõukogude korrale ja teatud arenemisastmete kaudu - kommunismile, kõrvale jättes kapitalistliku arenemisjärgu."[10] See Lenini seisukoht näitas mittekapitalistliku arenemistee võimalikkust Mongoolias ja ta oli suunanäitajaks kogu edasisele rahvuslik-

---

10) В.И. Ленин, Сочинения, т. 31., lk. 219.

demokraatliku revolutsiooni arenemisele.

Mongoolia Rahvapartei hakkas juhtima pealetungi feodaalsetele elementidele. Selle ülesande edukat täitmist soodustas Nõukogude Liiduga sõbralike suhete kehtestamise tulemusena toimunud Mongoolia välispoliitilise olukorra kindlustamine.

Raskete tingimustes viis rahvavalitsus lühikese aja jooksul läbi rea tähtsaid reforme, mis olid välja antud riigi rahvusliku sõltumatuse loomiseks ja araatide vabastamiseks. Välis-Mongoolia välislaenud ja araatide välad annuleeriti, feodaalsed kohustused kaotati, maa anti ühiskondlikuks kasutamiseks. Kaotati feodaalide seisuslikud tiitlid ja endised privileegid ning kõik seisused likvideeriti. Rahvavalitsus maksustas feodaalid, laamad ja kloostrid.

Kõrvuti feodaalinstitutsioonide likvideerimisega omas määratu suurt tähtsust kohalike võimuorganite valitavuse sisseseadmine. 21.septembril 1921.a. toimusid valimised Väikesse Huraali, mis oli seadusiandvaks ja nõuandvaks riiklikuks organiks. 27.okt.1921.a. toimus Väikese Huraali avamine. Väike Huraal kiitis heaks valitsuse sise- ja välispoliitika ja pani ette kutsuda kokku Suur Rahvahuraal.

Nii tekkis feodaalse riigimasina asemele uus võim - rahvavõim ning uus ühiskondlik kord.

Vaenulikult häälestatud elemendid püüdsid aga takistada Mongoolia ümberkorraldamist demokraatlikel alustel. Vürstid ja kõrgemad laamad, toetudes jaapani ja hiina militaristidele,

organiseerisid rea vandenõusid. Kuid hoolimata feodaalide ja vaimulikereaktsioonilise ülemkihi vastupanust oskas rahvavalitsus võtta võimu täies ulatuses enda kätte.

Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei III kongressil 1924.a. augustis anti hoop kontrevolutsioonilistele elementidele. Siin võeti ka vastu otsus maa mittekapitalistliku arenguteele üleminekuks tingimuste loomisest.

Partei kongressile eelnesid sündmused, mis kiirendasid maa valitsemise ümberkorraldamist: 20.mail 1929.a. suri bogdogegen, kes seisis formaalselt valitsuse eesotsas. See lahendas kujunenud vastuolu antifeodaalse revolutsiooni ja monarhistliku riigivormi vahel, kus riigivalitsemise vorm vastas iga päevaga vähem riigi klassilisele struktuurile. Bogdo-gegeni surm andis parteile võimaluse teostada üleminek konstitutsiooniliselt monarhialt rahvavabariigile.

3. juunil 1924.a. võttis Revolutsiooniline Rahvapartei Keskkomitee vastu otsuse Mongoolia muutmisest vabariigiks. 13. juunil 1924.a. kuulutas rahvavalitsus välja sõltumatu Mongoolia Rahvavabariigi. Rahvarevolutsiooni tulemusena olid seega võimule tulnud töötavad araadid.

Mongoolia revolutsiooni arengu tempo osutub selliseks, millist veel ei tunne "suured" Euroopa revolutsioonid. Selle lühikese ajaga, basseerudes proletaarsele revolutsioonile Venemaal, Mongoolia töötav rahvas tegi ära seda, mida teised maad tegid läbi saja aasta jooksul.[11]

---

11) В. Масленников, Монгольская Народная Республика На пути к социализму, Москва, 1951, lk. 24.

1924.a. novembris tuli Urga linnas kokku esimene Suur Rahvahuraal - kogu mongoolia rahva esindajate kongress. See kongress etendas suurt osa Mongoolia Rahvavabariigi arengus. Võeti vastu konstitutsioon, mis kindlustas töötavate araatide võimu. Mongoolia töötava rahva õiguste deklaratsioonis,mis moodustas konstitutsiooni esimese peatüki, on öeldud, et "Mongoolia vabariigi põhiülesanne seisab feodaal-teokraatliku korra jäänuste hävitamises ja uue, vabariikliku korra aluste kindlustamises valitsemise täieliku demokratiseerimise baasil." 12)

Seega oli Mongoolias loodud uut tüüpi rahvavabariik, kus Mongooila Revolutsioonilise Rahvapartei juhtimisel on kindlustatud töötavate araatide võim.

"Ekspluateeritavate nõukogud", räägib Lenin, "on vahendid, mis on tarvilikud mitte ainult kapitalistlikele maadele, vaid ka kapitalismieelsete suhetega maadele..." 13) Põhiseadus, mis võeti vastu esimese Suure Rahvahuraali poolt, mitte ainult ei fikseerinud Mongoolia rahvarevolutsiooni esimese etapi võidu tulemusi vaid sisaldas ka rida punkte, mis olid antud demokraatia edasiarendamiseks vabariigis. Kogu maa ning maapõuevarad, metsad ja veed kuulutati rahva omanduseks. Kuulutati välja sõna-, koosolekute-, töörahva liitude vabadus, kehtestati tasuta haridus, kirik lahutati riigist jne. 1) Valimisõigusest said mõlemast soost kodanikud. Konstitutsioon kehtes-

---

12) M.H.Blagoveštšenski. Mongoolia Rahvavabariik, Tallinn, 1950, lk. 7.

13) В.И. Ленин, Сочинения, т. 31., lk. 218.

tas riikliku väliskaubanduse monopoli, kaotas kõik orjastavad lepingud, mis teised riigid olid mongoolia rahvale peale sundinud, samuti kõik võlad. Kogu võim MRV-s kuulub araatide poolt valitud huraalidele. Kõrgemaks riigivõimuorganiks on Suur Rahvahuraal, kuhu saadikud valitakse rahva poolt. Suur Rahvahuraal valib Väikese Huraali oma vaheaegadeks. Väike Huraal moodustab Ministrite Nõukogu, kinnitab seadused ja Ülemkohtu koosseisu.

Administratiivselt on Mongoolia Rahvavabariik jaotatud aimakkideks, aimakid somoonideks ja somoonid bagideks. Mongoolia rahva juhtivaks ja suunavaks jõuks tema võitluses vabaduse ning sõltumatuse eest, samuti maa majanduslik ja kultuurilise ülesehitustöö läbiviimisel on olnud Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei. Kõik aktiivsemad ja teadlikumad inimesed tööliste, töötavate araatide ja intelligentsi hulgast on ühinenud Revolutsioonilise Rahvaparteiga.

Peamised ülesanded, mis seisid ees noorel Mongoolia Rahvavabariigil olid rahvamajanduse arendamine ja selle suurenemine mittekapitalistlikule arenguteele, rahva ainelise heaolu ja kultuurilise taseme tõstmine.

Nende ülesannete teostamist juhtis ja suunas Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei, toetudes töötavatele araatidele.

Tõhusat ja omakasupüüdmatut abi Mongoolia Rahvavabariigile osutas Nõukogude Liit. Ainult oma jõududega ei oleks noor MRV suutnud kaitsta oma sõltumatust välismaiste imperialistide vastu. Nõukogude Liit andis MRV-l igakülgset organisatsioonilist majanduslikku ja kultuurilist abi.

Rahvademokraatliku korra loov jõud, toetudes Nõukogude Liidu abile, on nii suur ja arengo tempo nii kiire, et MRV on suutnud lühikese ajaga - kolme aastakümnega - ühiskonna elutingimusi põhiliselt ümber kujundada nagu näitavad järgnevalt käsitletud saavutused majanduse ja kultuuri alal.

Karjandus ja põllundus.

Mongoolia Rahvavabariigi rahvamajanduse aluseks on loomakasvatus. Loomakasvatuse areng määrab kogu MRV-i rahvamajanduse arengutempo, samuti töötajate materjaalse hüveolu.

Loomakasvatusega tegeleb 5/6 MRV-i elanikkonnast,[14] 2/3 vabariigi rahvatulust tuleb loomakasvatusest.[15] Olles paljudele tööstusharudele peamiseks tooraineallikaks, annab loomakasvatus 65 - 7o% kogu maa kaubaproduktsioonist. Samuti moodustavad loomsed saadused üle 8o% ekspordist.[16] Esimese koha ekspordis omab vill - rohkem kui 3o%, teisel kohal on kariloomad - ligi 3o%. Ligi 75% vedudest toimub hobutranspordi abil.[17]

MRV kasvatatakse viit liiki loomi: hobuseid, kaamleid, suurkariloomi, lambaid ja kitsi. Araatide igapäevaseks toiduks on koduloomade liha, piim ja piimasaadused. Loomakasvatusest saadud produktidest valmistavad nad oma jurtad ja riietusesemed. Looduslikud tingimused põhjustavad loomakasvatuse alal mõningad erinevused rajoonide järgi. Lõunarajoon on üldiselt kuiv ja suvel kuum, talvel aga külm. Siin kasvatatakse lambaid, kitsi ja kaameleid. Põhjarajoonis omab aga peamist tähtsust suurkariloomade - hobuste ja veiste pidamine.

---

[14] А. Куйбышев, Экономическое развитие Монгольской Народной Республики. Внешняя торговля, 1950, №11, lk. 37.

[15] В. Масленникова, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 65.

[16] Монгольская Народная Республика, lk. 101.

[17] Монгольская Народная Республика, lk. 101.

Revolutsioonieelses Mongoolias oli levinud ulatuslik, kuid äärmiselt primitiivne loomakasvatus. Puudus igasugune veterinaarabi, ei olnud küllaldaselt kaeve loomade jootmiseks,ei varutud heina ega muud loomasööta, nii suvel kui talvel oli kari välistoidul. Kariloomad kes moodustasid mongolite peamise vara, olid jäetud täiesti loodusjõudude hooleks, nende produktiivsus sõltus täielikult looduse kapriisidest. Feodaalide rõhumine ja läämade usulised traditsioonid takistasid loomakasvatuse arengut. Religioon keelas heinaniitmise, mille tulemusena ei varutudki talveks heina, samuti peeti villaniitmist patuks. Enne-revolutsiooniaegses Mongoolias tuhandeid ruutkilomeetreid karjamaid ei kasutatud isegi suvel veepuuduse pärast. Talvel oli aga olukord veelgi halvem, siis külmusid jõed ja kaevud kinni ja loomad pidid kustutama oma janu lumega.

Mongoolia karjakasvatus enne revolutsiooni oli rändkarjakasvatus. Maa põhjaosas vahetas elanikkond oma elukohta 4 - 6 korda aastas, lõunarajoonides kuni 44 korda aastas.[18] Vahemaa endise ja uue elukoha vahel ukatus 2o - 2oo kilomeetrini. Sajanditepikuse rändkarjakasvatuse praktikaga on seletatav omapärase araatide majanduslike liitude vormi tekkimine. Nende koosseis ei olnud püsiv, ta muutus peaaegu iga ümberkolimise puhul.Sellisesse liitu, mille eesmärgiks oli võitlus metsloomadega ,ühise karjamaa kasutamine, kaevude kaevamine jne., oli liitunud 3 - 7 araatide perekonda. Araatide hulgas suureneva

[18] Монгольская Народная Республика, lk. 102.

varandusliku ebavõrdsuse tingimusis muutusid need araatide majanduslikud liidud kehvikute ekspluateerimise vahendeiks.

Revolutsioonieelses Mongoolias valitseva äärmiselt primitiivse loomakasvatuse paratamatuks tagajärjeks oli loomade igaaastane massiline suremine. Mõningatel aastatel vähenes kariloomade arv 25 - 3o%.[19] See tõi omakorda kaasa tuhandete talupoegade vaesumise ja laastumise. Karjamajanduse suur mahajäämus oli seletatav maa sotsiaal-majandusliku ja poliitilise korraga. Revolutsiooniline Mongoolia oli maa, kus valitsesid feodaalsuhted. Mongoolia ühiskond koosnes tollal kahest antagonistlikust klassist - valitsevast feodaalide klassist ja rõhutud pärisoriste araatide klassist. Khaanid ja vürstid ekspluateerisid araate kõige julmemal viisil, sundides neid endale maksma obrokit, karjatama oma loomi, maksma suuri rahalisi ja naturaalseid kohustusi. Ainult võlgade tasumiseks läks igaaastasest karja arvust lo - 15%.[20] 1918.a karja üleskirjutamise andmetest näeme, et feodaali majapidamises oli keskmiselt peaaegu 4o korda rohkem loomi ja kloostri majapidamises 11 korda rohkem loomi kui araadi majapidamises.[21] Näiteks oma feodaal Duruktsi Van 7 tuhat hobust, 3oo suurt karilooma ja 2o.tuhat lammast. Urga peakloostril oli 1918.a. 3o tuhat hobust, 15 tuhat suur-

[19] Монгольская Народная Республика, lk. 102-103.
[20] М. Шугал, В Монгольской Народной Республике. Дальний Восток, 1949, № 1-2, lk. 166
[21] Монгольская Народная Республика, lk. 105.

karilooma ja loo tuhat lammast.[22] On selge, et sellistes tingimustes ei võimud olla Mongoolias mingit progressi ega tootlike jõudude arengut. Need tingimused ei loonud perspektiive ka loomakasvatuse arenguks.

Rahvarevolutsiooni võiduga 1921.a. muutus aga põllumajanduse sotsiaalne vaas. Talupoegkond vabanes sajanditepikuse rõhumise alt ja muutus maa peremeheks ja uue elu ehitajaks.

Rahvavalitsus, saades vanalt, feodaalselt korralt pärandina äärmiselt mahajäänud maa, hakkas oma olemasolu esimestest päevadest peale rakendama abinõusid selleks, et tõsta rahvamajanduse ja kultuuri taset. Juba Ajutine Rahvavalitsus andis välja rea tähtsamaid seadusi mis likvideerisid vürstide eraomandi maadele ja karjamaadele. Maa kuulutati ühiskondlikuks omandiks ja anti rahvale. Terve rea Ajutise Rahvavalitsuse tarvitusele võetud abinõudega vabastati elankkond feodaalsetest kohustustest ja andmistest.

Tänu Moldaavia Mongolia Revolutsioonilise Rahvapartei hoolitsusele ja Nõukogude Liidu vennalikule abile, loodi kõik eeldused loomakasvatuse järjekindlaks tõusuks. 1924.a. organiseeriti veterinaar-zootehniline valitsus. NSVL-st saadetud spetsialistide abiga avati 3 -aastane veterinaa-velskerite kool. Suure tähtsusega loomakasvatuse arengus oli tööstusettevõtete, transpordi ja sidevahendite organiseerimine, kuna see kindlustas loomakasvatussaaduste säseturu. MRV-i valitsus teostas ka progressiiv-

---

22 В. Масленников, Монгольская Народная Республика На пути к социализму, lk. 20

set maksustamispoliitikat, mille klassiolemus seisnes endiste feodaalide ja rikaste araatide majapidamiste kõrgemas maksustamises. Kehvikud aga vabastati üldse maksudest.

Mongoolia Rev.Rahvapartei õige poliitika tulemusena hakkas tõusma maa rahvamajanduse tase ja paranema araatide materiaalne olukord.

Mongoolia Rev. Rahvapartei III kongressi ja Suure Rahvahuraali otsused 1924.a. andsid mongoolia rahvale konkreetse programmi mittekapitalistlikuks arenguteeks sotsialismile. Teostades seda programmi Rev.Rahvapartei ja valitsus viisid ellu rea abinõusid, mis aitasid kaasa loomakasvatuse edasisele tõusule. Organiseeriti veterinaar - zootehniliste asutuste võrk, hakati niitma talveks heina, ehitama karjakopleid ja kaeve. Eriti kiiresti suurenes heinaniitmine: 1924.a. niideti 1748 ha heina, 1925.a. - 6227 ha, 1926.a. - 12 042 ha, 1927.a. - 32 993 ha heina.[23] Samuti laienes veterinaarasutuste võrk. Kui 1924.a. oli MRV-is 4 veterinaarpunkti ja -velskeriosakonda, siis 1931.a. oli neid juba 51.[24]

Kõigi nende abinõude tarvituselevõtmise tulemusena suurenes juba revolutsioonijärgseil aastail kariloomade arv vabariigis üle kahe korra.[25]

Samal ajal, kui MRV tegi esimesi samme rahvamajanduse

---

23 Монгольская Народная Республика, lk. 107

MNR, lk. 107.

24 Samas, lk. 107.

25 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 68.

ümberkorraldamisel, muutus üha suuremaks kapitalistlike elementide kasvu hädaoht. Lenin ütles, et "... väiketootmine... sünnitab kapitalismi ja kodanlust alatasa, iga päev, iga tund, stiihiliselt ja massilises ulatuses."[26] Kapitalistlike elementide kasv tekitas lõhe Revolutsioonilises Rahvaparteis, kus tuli ilmsiks parempoolne kallak. Parempoolse kallaku liidrid seadsid endale eesmärgiks feodaalse korra restaureerimise Mongoolias. Nad püüdsid purustada sidet Nõukogude Liidu ja MRV-i vahel ning muuta viimast sõltuvaks kapitalistlikest riikidest.

Parempoolsete elementide rahvavaenuliku tegevuse paljastas Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei VII kongress. Enamus delegaate astus kindlalt vastu parempoolsetele ja nõudis partei pealiini MRV mittekapitalistliku arengutee kõrvale - kaldumatut jätkamist. Erakordselt suur tähtsus oli VII kongresspoolt vastuvõetud otsusel feodaalide majapidamistes olevate kariloomade konfiskeerimise kohta. Selle otsuse teostamisega ajavahemikul 1929 - 1930.a. anti löök feodaalide majanduslikele positsioonidele. Feodaalidelt äravõetud loomad, mille väärtust hinnatakse ligi 45 miljonile tugrikule, jaotati sulaste ja kehvikute vahel. 1931. ja 1932.a. konfiskeeriti veel 837 kiri- ja ilmliku feodaali vara. Üksikud partei ja valitsuse organid ei osanud aga ära kasutada seda suurt poliitilise aktiivsuse tõusu, mille kutsusid töötavates massides esile Rev.Rahvapartei

---

[26] V.I.Lenin, Valitud teosed, II kd Tallinn 1946.a.lk.469.

VII kongressi otsused feodaalse omandi konfiskeerimise osas. Nende organite nõrkusest hakkasid arendama parteis tegevust uued rahvavaenulikud elemendid - pahempoolsed avantüristid, kes pooldasid kolhooside sunniviisilist loomist. Kuid tol ajal ei olnud olemas veel objektiivseid tingimusi kolhooside loomiseks. Seisis alles ees tööstuse loomine ja arendamine, arendada hudonites (külades) kooperatsioonide algvorme. Siin moonutasid pahempoolsed partei VII kongressi otsuseid, kus oli ette nähtud araatide vabatahtlikud lihtsamad ühinemisvormid loomade karjatamiseks, kaevude ehitamiseks, heina niitmiseks jne.

Pahempoolsete anantüristide reeturlik poliitika paljastati.

Peale revolutsiooni põimusid Mongoolia majanduses feodaalsed, patriarhaalsed väikekaubatootlikud ja erakapitalistlikud suhted, kuna sotsialistlik sektor oli alles tekkimas.[27] Erakapitalistliku sektori moodustas peamiselt välismaine kapital, mis aga 1931.aastaks oli põhiliselt rahvamajandusest välja tõrjutud, feodaalne omand oli täielikult likvideeritud 1940. aastaks.[28] Kapitalistlike elementide piiramise poliitika tingimustes ei saanud põllumajanduses, nagu teisteski rahvamajanduse harudes areneda kapitalistlikud suhted. Rahvusliku tööstuse arenguga kasvas sotsialistlik sektor ja hakkas sisse tungima ka põllumajandusse kooperatiivsete tootmisühistute näol.

---

27 Монгольская Народная Республика, lk. 109-110.

28 samas, lk. 110.

1935.a. tekkis esimene araatide kooperatiivne tootmisühistu. 1938.a. oli neid 34, 1943.a.aga juba ligi 100.[29] Kõik need majapidamised olid loodud vabatahtlikkuse alusel. Enamik araatide majapidamistest, mis MRV-i esimestel aastatel omasid naturaalset iseloomu, hakkasid muutuma väikekaubatootlikeks. 1935.a. rahvavalitsus võttis vastu seaduse, mille järele vabastati võlgade tasumisest kehvikute majapidamised ja tehti neile teisi majanduslikke soodustusi.

Eriti suur ülesanne oli valitsusel söödabaasi loomine maal. Alalise söödabaasi loomise ja kindlustamise eesmärgil hakati maal organiseerima masina - heinaniidujaamade võrku. Esimesed masina-heinaniidujaamad loodi 1937.a., kui Nõukogude Liidust saadeti 10 masina - heinaniidujaama sisseseadet kingitusena NSVLiidu valitsuselt MRV-i valitsusele.[30] NSV Liidu valitsus aitas ka edaspidi organiseerida neid jaamu, saates MRV-ki eriteadlasi, kes masinate ekspluatatsiooni kõrval valmistasid ka koha peal ette traktoristide kaadrit, mehaanikuid, brigadire jne. Seoses masina-heinaniidujaamade organiseerimisega MRV-is suurenes heina tootmine 6 miljonilt puudalt 1936.a. 9 553 529 puudale 1938.a.[31] Need jaamad etendasid suurt osa loomakasvatuse arendamisel, kuna nad olid

---

29 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 85.

30 Петрищев, И. К тридцатой годовщине народной революции в Монголии. Внешняя торговля, 1951, № 7, lk. 3.

31 Монгольская Народная Республика, lk. 111.

tehniliste meetodite levitajad loomakasvatuse alal.

Kuid masina- heinaniidujaamad üksi ei suutnud lahendada araatide majapidamiste heinaga varustamise probleemi, sest nad asusid tarbijaist kaugel, mistõttu maksis heina transport sageli rohkem kui hein ise. Seepärast hakati masina - heinaniidujaamade asutamist piirama ja mindi üle hobu-heinaniidujaamade asutamisele, mis tegi heina odavamaks ja kättesaadavamaks. Vabariigis kasvas nüüd hobu-heinaniidujaamade võrk, mille kaudu Mongoolia Rev.Rahvapartei ja MRV-i valitsus teostas põllumajanduse varustamist masinatega. Masinaid levitati põllumajanduses ka riiklike majandite kaudu. 1940.a. oli MRV-s juba 12 kaasaegsele tehnikale rajatud loomakasvatuslikku ja põllumajanduslikku riiklikku majandit.[32] Riiklikud majapidamised olid uue tehnika ja uue kultuuri juurutajateks põllumajanduses, luues vajalikud tingimused araatlikult majapidamistelt järkjärguliseks vabatahtlikuks üleminekuks suurtele ühismajapidamistele. Aastast aastasse riiklikud majapidamised suurendavad oma kaupade väljalaskete produktsiooni, milline läheb linnaelanikkonna tarvete rahuldamiseks.

Töötavate araatide teenistusse hakati rakendama ka nüüdisaegset veterinaarteadust. Kiiresti kasvas veterinaarpunktide võrk, veterinaararstide ja velskerite arv. Kui 1931.a. oli vabariigis ainult 67 veterinaarala töötajat, siis 1940.a. oli

---

32 Монгольская Народная Республика, ст. 112.

МНР, ст. 112.

see arv tõusnud 716-le.[33] Tasuta veterinaarabi organiseerimisega likvideeriti peaaegu sellised haigused nagu siberi katk, suurte sarvloomade katk jt.

Suur ülesanne partei ja valitsuse ees seisis loomade veega varustamise osas, kuna veepuudus, mis tavaliselt tekkis nii suvel kui ka talvel, tõi loomakasvatusele suurt kahju. Mongoolia valitsuse palvel saatis Nõukogude Liidu valitsus 1932.a. MRV-i hüdro-geoloogia uurimisekspeditsiooni, milline tegi ära suure töö MRV-i hüdroresursside uurimisel. Ekspeditsiooni töö tulemusena ja tema materjalide põhjal hakati riigi poolt arvele võtma. Põllumajanduse Ministeeriumi juurde loodi spetsiaalne osakond, mis tegeles karjakasvatuse veega varustamise küsimustega.

Karmi, kontinentaalse kliima tõttu on tarvis karja ülalpidamiseks talvel kaitsta loomi, eriti noorloomi halbade ilmastikuolude eest. Karjade kaitsmiseks talvel hakati ehitama varjualuseid. Riiklikes majapidamistes ehitati kinnised ja soojad karjalaudad, araadid hakkasid ehitama lihtsaid avaraid varjualuseid ja aedu, mis kaitsesid loomi lume eest.

Sellise loomakasvatuse arengu eest hoolitsemise tagajärjena oli kariloomade arv 1940.a. võrreldes 1918.aastaga kasvanud 286,4%.[34] Selline kariloomade arvu kasv näitab selgesti Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei poliitika õigsust.

---

33 Монгольская Народная Республика, lk. 112.

34 В. Масленников, Монгольская Народная Республика На пути к социализму, lk. 76.

MRV-i töötava rahva võitluse tulemusena oli toimunud 1940.aastaks põhjalik muutus maa majanduses ja klassilises koosseisus. Likvideerinud vana feodaalse klassi ja lõpetanud uue rahvamajanduse fundamendi loomise, suunas MRV-i valitsus maa mittekapitalistlikule arenguteele.

Ka järgnevatel aastatel pööras partei ja valitsus suurt tähelepanu loomakasvatuse edasisele arendamisele. Nii püstitas Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei X kongress ja VIII Suur Rahvahuraal üldrahvasliku ülesande - võidelda kariloomade kasvu ja nende produktiivsuse suurendamise eest. Marssal Tšoibalsan märkis oma kõnes Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei KK pleenumil: "Loomakasvatus - see on meie majanduse alus. Loomakasvatuse arenemine on esimene tingimus meie maa järgneval edasiliikumisel mittekapitalistlikul arenguteel." [35]

Rahvamajanduse areng 1941 - 1947.a. toimus aastaplaanide alusel. Planeerimise eesmärgiks oli luua maa siseressursside varal toiduainete, kaupade ja finanss-reservid ja aidata Nõukogude Liidu rahvaid võitluses fašistliku Saksamaaga. Mongoolia Rev. Rahvapartei X kongress ja VIII Suur Rahvahuraal oma otsustega kohustasid riigiorganeid välja töötama rahvamajandusplaan 1941.aastaks. Samaaegselt loodi Ministrite Nõukogu juures Planeerimise valitsus, mis 1945.a. reorganiseeriti Riiklikuks Plaanikomisjoniks. Nimetatud organ juhtis rahvamajandusplaanide väljatöötamist ja selle täitmist.

---

35 Монгольская Народная Республика, lk. 115.

Sellega on pandud algus rahvamajanduse planeerimisele MRV-s. Võitluses nende plaanide täitmise eest saavutas mongoolia rahvas tähelepanuväärseid edusamme, tänu millisele asjaolule valmistati ette tingimused üleminekuks viisaastakutele. Võitlus nende plaanide täitmise eest tõimus Teise Maailmasõja olukorras. Seepärast oli neil aastail tähtsaks majanduslikuks ülesandeks suurendada loomakasvatust ja karja tootlikkust, kuna sellest sõltus MRV-i majanduslik võimsus ja kaitsevõime. Täites seda peamist majanduslikku ülesannet, saavutasid araadid 1941.a. kogu maal karja suurenemise 1,5 miljonile ja täitsid samuti teised ettenähtud riiklikud majanduslikud plaanid.[36]

1941.a. novembris toimus I vabariiklik eesrindlike loomakasvatajate nõupidamine. Nõupidamise eel toimus laialdane araatidevaheline revolutsiooniline võistlus päremate näitajate saavutamiseks võitluses loomakasvatuse arendamise riikliku plaani täitmise eest. Nõupidamisest võttis osa 437 inimest. Selle nõupidamise tööst võtsid osa Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei KK liikmed, Väikese Huraali presiidiumi liikmed, valitsuse juhtivad tegelased Moldaavia Revolutsioonilise Rahvapartei aimakkide komiteede sekretärid ja teised vabariigi juhtivad tegelased.

Nõupidamise materjalid annavad tunnistust kariloomade arvulisest kasvust eesrindlikes araatide majapidamistes. Kui 1941.a. tuli ühele araadilmajapidamisele keskmiselt 133

---

[36] Монгольская Народная Республика, lk. 116.

karilooma, siis nõupidamisest osavõtvate araatide igal majapidamisel oli keskmiselt 232 karilooma, kui iga delegaat niitis keskmiselt 54,5 tsentnerit heina, siis iga araadi majapidamine varus keskmiselt 22,8 tsentnerit heina.[37] Mongoolia loomakasvatuse eesrindlaste nõupidamine toimus ajal, mil Nõukogude Liit pidas raskeid lahinguid fašistliku Saksamaaga. Nõupidamisest osavõtjate poolt võeti vastu läkitus, milles kutsuti kõiki MRV-i töötajaid üles tugevdama sõprust nõukogude rahvastega ja neid igakülgselt abistama võitluses fašismiga. See Mongoolia ajaloos esmakordselt toimunud eesrindlike loomakasvatajate nõupidamine andis võimsa tõuke araatide initsiatiivi ja aktiivsuse tõusuks. Revolutsiooniline võistlus hakkas arenema veel suurema hooga. 1942.a. tulemused näitasid, et vaatamata sõjaaja raskustele täitis MRV püstitatud tähtsa majandusliku ülesande ja saavutas loomakasvatuses edu. Nii näiteks oli suurenenud villatoodang 1942.aastaks võrreldes 1940.aastaga 2,5 korda. 1942.a. hakati ehitama esmakordselt massilises ulatuses võivalmistamise tehaseid.

1943.a. novebris toimus teine vabariiklik loomakasvatajate - eesrindlaste nõupidamine. Sellest nõupidamisest võisid osa võtta ainult need araadid, kes kõigi teiste saavutuste kõrval olid suurendanud oma majapidamises karja arvu mitte vähem kui 20% võrra.

Nõupidamine kutsus kõiki araate üles organiseerida vastas-

---

37 Монгольская Народная Республика, lk. 116.

tikust abistamist karja eest hoolitsemisel, aidata üksteist karjaga ümberkolimisel, karjamaade valikul ja teistel loomakasvatusalastel töödel.

Vaatamata sellele, et 1944.a. suvi oli väga kuiv ja seega ebasoodus põllumajanduse arendamisele, õnnestus siiski, tänu partei ja valitsuse abile ja organisaatorlikule tööle, säilitada noorloomi sel aastal tunduvalt rohkem kui 1943.a. Kui näiteks 1943.a. suurtest sarvloomadest iga emaloома kohta jäeti kasvama 53 noorlooma, siis 1944.a. jäeti kasvama 77 noorlooma, lambaid jäeti kasvama iga emaloома kohta 58 asemel nüüd 83.[38] Ebasoodsale suvele omakorda järgnes vaene ja karm talv. Ainult tänu partei ja valitsuse energilistele abinõudele õnnestus päästa karja hukkumisest ja araate laostumisest, mis oleks aga kindlasti juhtunud ennerevolutsiooniaegses Mongoolias. Valitsus organiseeris spetsiaalsed riiklikud komisjonid võitluses karja päästmiseks, milline organiseeris araatide majapidamiste ümberkolimist maa põhjapoolsesse ossa, kus olid paremad tingimused, viis läbi karjamaade lumest puhastamist, saatis abiks sõjaväe osasid araatidele, andis araatidele riiklikest fondidest tasuta heina. Samuti anti araatidele tasuta arstiabi ja aidati neid varjualuste ehitamisel.

Vaatamata kõigile nendele abinõudele, hukkus 1944-1945.a. talvel suur hulk kariloomi. On arusaadav et revolutsioonieelses Mongoolias, kus araadid ei saanud mingit abi ega toetust valitsuselt, oleks selline olukord viinud suurema osa araatide majapidamised täielikule laostumisele.

---

38 Монгольская Народная Республика, lk. 119.

Nimetamisväärset edu saavutas vabariik neil aastail ka võitluses taudidega. Loomade haigestumine vähenes tunduvalt. See oli vabariikliku veterinaarabi teene. Sõja ajal alustas tööd vabariikliku veterinaarsanitaride instituut, mis varustas MRV-i kvalifitseeritud kaadriga. 1940.a. oli MRV-s 237 veterinaarabipunkti 716 spetsialistiga, kelledest 652 olid mongolid. 1945.a. oli veterinaarabipunktide arv tõusnud 401-ni, kus töötas 3522 spetsialisti, kelledest 3461 oli mongolid.[39] 1942.a. hakati seoses Ulan - Batori ülikooli avamisega spetsiaalses teaduskonnas ette valmistama kvalifitseeritud veterinaar- ja zootehnilist kaadrit. Ajavahemikul 1940 - 1946. veterinaarpunktide ja osakondade arv rohkem kui kahekordistus (237-lt - 487-le), veterinaartöötajate arv suurenes rohkem kui 5 korda 716-lt - 4001-le) agronoomide, agrotehnikute ja zootehnikute arv tõusis 9-lt 145-le. Kõik need abinõud vähendasid karilloomade surevust epideemiate läbi 16,5 %-lt - 5%-le.[40] Loomakasvatuse saavutused MRV-is sõjaaastail omavad suurt rahvamajanduslikku ja poliitilist tähtsust, sest loomakasvatuse arengu tempo ja iseloomu küsimus on üks peamisi MRV-i majanduspoliitika küsimusi.

Innustatuna nõukogude rahva ajaloolisest võidust Teises maailmasõjas, tema saavutustest rahulikus ülesehitustöös sõjajärgseil aastail, tegi mongoolia rahvas Nõukogude Liidu abiga

---

[39] Монгольская Народная Республика, lk. 121.

[40] Монгольская Народная Республика, lk. 122.

suuri edusamme oma kodumaa majanduse ja kultuuri arendamisel.

Suureks sündmuseks mongoolia rahva elus oli MRV-i rahvamajanduse ja kultuuri arendamise viieaasta plaani (1948-1952) vastuvõtmine Mongoolia Rev. Rahvapartei XI kongressil 1947.a. Rahvamajanduse planeerimine Mongoolias, erinevalt teistest rahvademokraatlikest maadest, omab oma iseärasused. See planeerimine leiab aset feodalismilt sotsialismile üleminekuajajärgu tingimustes, minnes mööda kapitalismist. Seepärast omab suurt tähtsust tootmissuhete üleminekuvorm, mis väljendub väikekaubatootmise sotsialistlikuks kaubatootmiseks ümberkorralduse protsessis.

Praegu moodustavad keskmik majapidamised 55% kogu majapidamiste üldarvust ja koos kehvikutega moodustavad nad 93,8%. Neile majapidamistele kokku kuulub 81,3% kogu araatide karjast, sealjuures keskmike arvele tuleb 7o%. Suurmajapidamised moodustavad 3,9 % araatide majapidamiste arvust ja neile kuulub 18,7% kariloomadest.[41] Siiski sotsialismile üleminekuprotsess põllumajanduses on raskeks ülesandeks, sest 5/6 maa elanikkonnast tegeleb karjakasvatusega ja rohkem kui 9o% karjast kuulub araatide majapidamistele.[42]

Rahvamajanduse planeerimine on suunatud sellele, et igakülgselt arendada tootlikke jõude sellisele arengutasemele, milline valmistaks ette üleminekut sotsialismile. Selleks on

---

41 Планирование народного хозяйства Монголии, Москва, 1951, lk. 10.

42 samas, lk. 10.

viie aasta plaanis ette nähtud kariloomade arvu edasine suurendamine, karja veega varustamise täiendamine, veterinaarse teeninda-mise parandamine jne. Viie aasta plaan näeb ette loomakasvatuse alal araatide majapidamistele kuuluvate kariloomade arvu tõstmise 31 miljonile.[43] Loomade söödabaasi kindlustamise alal tuli heina valmistamist suurendada neli korda ja hobu-heinaniidujaamade arv pidi tõusma 12o-le.[44] Kui 1947.a. iga karilooma peale valmistati heina 39 kg, siis 1952.aastaks pidi see tõusma 5o kg-le.[45] Viisaastaku jooksul pidi ehitatama 2o tuhat uut kaevu, mille tagajärjel pidi iga 2o km^2 kohta tulema üks kaev, kuna varem oli vahemaa kaevudel keskmiselt 72 km^2.[46] Kariloomade kaitsmeseks talvel nähti ette ehitada 4o tuhat varjualust. Edukaks võitluseks mitmesuguste haigustega nägi plaan ette veelgi hoogsama veterinaarasutuste võrgu kasvu (41%) ja võrreldes 1947.aastaga nende töö parandamise.

Viisaastakuplaaniga Mongooli Rev.Rahvapartei ja Valitsus igati soodustavad araatide koostöö vorme karjanduse ja põllumajanduse alal; nähes nendes sotsialismi algidusid. Araatide karjakasvatuslike osaühingute organisatsiooni, mis on rangelt vabatahtlikkuse alusel, loetakse üheks üleminekuvormidest lihtsatest kaubatootliku ühistöö olukorrast sotsialistlikule ühiskonnale. Viisaastakuplaani alusel araatide tootmisühingud saa-

---

43 Планирование народного хозяйства Монголии, лл. 109.
44 samas, лл. 110.
45 samas, лл. 35-37
46 Монгольская Народная Республика, лл. 123.

vad riigilt suuri krediite loomade, põllumajanduslike masinate, seemne jne. muretsemiseks. Nähakse ette ka edasine riiklike majandite areng, et muuta neid kultuurseteks kõrgete tootmisnäitajatega põllumajanduslikeks ettevõteteks.
Viisaastakuplaani täitmisel etendasid suurt osa riiklikud majandid ja araatide tootmisühingud. Mongoolia Rev.Rahvapartei XI kongressi kõnes osutas Tsoibalsan araatide tootmisühingute kui loomakasvatuse killustatud väikemajandite ümberkujundamise tähtsamale vormile, suurt tähtsust. 1947.a. oli vabariigis 108 tootmisühingut, 1952.a.oli nende arv tõusnud juba 165-le.[47]

Viie aasta plaani täitmise käigus kariloomade üldarv selle aja jooksul suurenes 9%.[48] Veel suuremat edu sel alal saavutasid riiklikud majandid ja araatide tootmisühingud. Riikliku plaani loomakasvatuse alal araatide tootmisühingud täitsid 1949.a. 140%[49] ja kariloomade arv suurenes nende majandeis viisaastaku nelja aasta jooksul 61%, s.o. palju rohkem, kui plaanis oli ette nähtud.[50] Loomasöödabaasi kindlustamiseks loodud masina- heinaniidujaamade arv suurenes 4 aasta jooksul 175%, nii et 1952.a.[51] oli neid MRV-s juba 60.

---

[47] Внешняя торговля, 1953., № 6, lk. 2

[48] samas, lk. 2.

[49] А. Куйбышев. Внешняя торговля, 1950., № 11, lk. 39.

[50] Ю. Цеденбал, О жизни и деятельности маршала Гойбалсана, Москва, 1952., lk. 41-42.

[51] samas, lk. 42.

Alates 1949. aastast iga araadi majapidamine saab individuaal-aastaplaani loomakasvatuse arendamiseks.[52] IX Suure Rahvahuraali poolt 1949.a. vastu võetud seaduse põhjal araatide majapidamised vabastati loomakasvatussaaduste riiklikest kohustustest sellelt osalt karjalt, mis oli juurde kasvatatud väljaspool riiklikku plaani.

Vastavalt plaanile areneb edukalt ka veterinaarala. Viisaastak täideti selles osas 4 aastaga.[53] Praegu on veel maal 59 veterinaararsti-osakonda ja 712 veterinaar-velskerpunkti.[54] Selle tulemusena on loomade haigestumine viimaste aastate jooksul vähenenud 50% võrra.[55]

Loomakasvatuse areng MRV-a kulgeb järk-järgulisel ülemineku1 rändkarjakasvatuselt paiksele loomakasvatusele. Vastandina rändkarjakasvatusele, jus kaasneb mahajäänud ja nõrk põlluharimine, muutub paikne loomakasvatus MRV- sotsialistliku rahvamajanduse tähtsamaks haruks, mille kõrval põllundus omab suurt tähtsust. Põlluharimine etendab Mongoolia Rahvavabariigis rahvamajanduses teisejärgulist osa, elles loomakasvatusele abistavaks majandusharuks. Kogu maa rahvatulust moodustavad ainult 6-7% sissetulekud põllumajandusest.[56]

52 Я. Рыпакин, Укрупнение монгольских степей. Вокруг света, 1954, № 4, lk. 12.
53 Монгольская Народная Республика, lk. 126.
54 Внешняя торговля, 1953., № 6, lk. 2.
55 И. Петрищев, Внешняя торговля, 1951., № 7, lk. 3.
56 Монгольская Народная Республика, lk. 126-127.

Enne revolutsiooni ei olnud peaaegu sugugi rahvuslikku araatide põllundust. Põllundust tundsid mongolid küll juba varastel aegadel, millest annavad tunnustust hiina matkajate kirjeldused, millised pärinevad XIII sajandist. Seal räägitakse, et selle maa elanikud tegelevad ka põlluharimisega ja niisutavad kunstlikult põlde.[57] XVIII saj. hakati Mongoolias põllundust arendama Mandžu dünastia poolt. Tahtes vabaneda toiduainete sissevedamisest oma armeele Hiinast, lõi hiina valitsus Mongoolias kroonumaade fondi, kus hakkas arendama põllundust. Neid põlde harisid hiina sõdurid ja mongoolia araadid. XIX saj. lõpul ja XX saj.alguses Mandžude valitsus hakkas Mongooliat koloniseerima hiina põlluharijatega. 1911.aastaks Välis-Mongoolias oli kolonistide poolt tehtud põlluks ligi 7o ooo tessatini (tiinu) maad. Põlluharimisega hakkasid tegelema ka mongolid, eriti Orhona ja Toli jõgede ääres. Pärast autonoomia väljakuulutamist 1911.a. katsus bogdo-gegen omakorda organiseerida maal põlluharimist, kuid sellest ei tulnud midagi välja.

Alles rahvarevolutsiooni võit 1921.a.lõi soodsad tingimused kõikide majandusharude, sealhulgas ka põllumajanduse arendamiseks. Revolutsioon hävitas selle peamise takistuse, mis asetses tootlike jõudude arenguteel - feodaalse ja koloniaalse ikke. Maa muutus nüüd üldrahvalikuks omandiks.

1923.a. loodi esimene riiklik teraviljamajand, mille ülesandeks oli esiteks varustada relvastatud jõude leiva ja

[57] С.С. Осницкая, Монгольская Народная Республика, Москва, 1952., lk. 43-44.

hobusemoonaga ning teiseks aidata kaasa eesrindlikule tehnikale rajatud põllunduse arendamisele.[58] Samal ajal võeti vastu seadus, maa kasutamise kohta, mille kohaselt anti maa mongolitele põliseks kasutamiseks, välismaalastele aga tähtajaliseks (3 aastaks). Sel juhul, kui majapidamises töötati ilma palgalise tööjõuta, ta vabastati rendimaksust, vastasel juhul rendimaks oli samadel alustel nagu välismaalastelgi.

Algas kiire külvipinna suurenemine. 1924.a. seemendati 1o ooo ha maad, 1927.a. - 15 63o ha, 1928.a. 17 39o ha maad.[59] Nagu näeme nendest andmetest, arenes põlluharimine MRV-s küllalkki kiiresti, kuid see areng toimus algul hiinlastest maaharijate arvel, kelle valdusesse oli 1929.a. koondunud ligi 9o% kogu põllumaast.[60]

Parempoolne rühm, milline seisis juhtival kohal nii parteis kui valitsuses aastatel 1926-1928, ei pööranud tähelpanu mongoolia araatide põllunduse arendamisele. Nad soodustasid igati maa andmist välismaalastele ega takistanud neid julmalt ekspluateerimast araatide kehvikkonda. Parempoolsete purustamisega Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei VII kongressil otsustati ka põllunduse edaspidise arengu küsimus.

Ajal, mil tekkis pahempoolne kallak parteis, võeti maal avantünistlik kurss, mis seisnes karja kasvatuse väljatõrjumi-

---

58 Монгольская Народная Республика, lk. 127.

59 samas, lk. 128.

60 samas, lk. 128.

ses majandusest ja sundusliku paikse põlluharimise sisseviimises. Pahempoolsete poolt kunstlikult loodud kolhoosid pidid arendama edasi põllundust. Pahempoolne "viisaastakuplaan" nägi ette põllumaa suurendamise 1935-ks aastaks loo tuhandele hektarile ja sellel aastal täiesti katkestada leivavilja sissevedu välismaalt. Kuid tol ajal puudusid vastavad tingimused põllunduse kiireks arendamiseks ja massilise kollektiviseerimise läbiviimiseks. Sellepärast varisesid ka pahempoolsete plaanid kokku. Mongoolia Rev.Rahvapartei III erakorraline pleenum purustas pahempoolsete grupeeringu parteis. Partei ja valitsus jäid seisukohale, et mas majanduses kuulub esikoht karjakasvatusele ja põllundus on ainult abimajandusharuks, mis on allutatud karjakasvatuse huvidele.[61] Juhendudes nendest otsustest ei pööranud valitsus tähelepanu mitte põllunduse arengule kiirele tempole, vaid pühendas kõik jõu loomakasvatuse arendamiseks.

Põllumajanduses ei püütud esialgu mitte niivõrd laiendada külvipinda kui rakendada agrotehnikat ja tõsta maa viljakust.

Teise maailmasõja ajal olukord aga muutus, kuna nüüd tekkis vajadus ära kasutada kõik maa sisemised ressursid. Seepärast võttis Mongoolia Rev.Rahvapartei KK novembripleenum 1941.a. vastu tähtsa otsuse, mille kohaselt tuli igati suurendada nisu ja rukki külvipinda, samuti kaera ja odra külvipinda. Juhindudes sellest pleenumi otsusest võttis Ministrite Nõukogu ja Rev. Rahvapartei KK 9.jaan. 1942.a. vastu eriseaduse põllu-

[61] Монгольская Народная Республика, ек. 129.

harimise arendamise kohta,kus märgiti, et kuni viimase ajani põllundusele ei ole pööratud küllaldaselt tähelepanu ning et see rahvamajanduse haru jääb veel kaugele maha olemasolevatest arenguvõimalustest.

1942.a. veebruaris andis Väikese Huraali Presiidium välja määruse, millega maa anti tasuta kasutamiseks kõigile MRV-i territooriumil elavaile kodanikele, sõltumata nende rahvusest. Määrus nägi ette kolm peamist maaharimise vormi: 1) töötavate araatide üksikmajapidamised 2) araatide ühiskondlikud majandid 3) riiklikud majandid.[62] Sellel määrusel oli suur tähtsus põllunduse korraldamisel ja külvipinna laiendamisel. Seadus kinnitas uuesti seda vana printsiipi, et maa kasutamine peab basseeruma vaid isiklikul tööl.

Viljakuse tõstmiseks oli vaja suurendada põllutööde kvaliteeti. Agrotehnilisi vahendite kõrval tähtis koht sellel osal oli kunstlikul niisutamisel. 17.nov.1944.a.Ministrite Nõukogu ja Rev.Rahvapartei Keskkomitee otsustega mindi üle kunstlikule niisutamisele. Esmajärjekorras saadi ära kasutada vanu niisutusseadeldisi, kus aga vaja, tulid ehitada uued. Arvestades seda, et niisutussüsteemide rajamine vajab spetsialiste, organiseeris MRV-i valitsus 1945.a. Ulan-Batoris asetseva veterinaar-zootehnilise tehnikumi juurde hüdrotehnilise osakonna.

---

62 Конституция и основные законодательные акты Монгольской Народной Республики, Москва, 1952., lk. 107.

Kõigi nende partei ja valitsuse poolt tarvituselevõetud abinõude tulemusena kasvas külvipind kiiresti, moodustades 1943.a. ligi 75 tuhat ha 25,6 tuhande ha asemel 1942.a.[63] Ligikaudu pool sellest harisid riiklikud majandid, ülejäänud hariti araatidemaapidajate ja hiinlaste -maaharijate poolt. MRV-i Ministrite Nõukogu ja Mongoolia Rev.Rahvapartei Keskkomitee määrus 23.aprillist 1943.aastast " Riiklike majandite organisatsioonilis-majanduslikust tugevdamisest" nägi ette õigete külviaegade sisseviimise. Ühiskondlikele sektoritele- riiklikele majanditele ja masina - heinaniidujaamadele langes osaks sõjaaastail vastutusrikas ülesanne - varustada maad leiva- ja seemneviljaga. Araatide poolt toodetud teraviljasaak ei etendanud esialgu otsustavat osa, paremal juhul ta rahuldas tootjate endi vajadused. Masina-heinaniidujaamad 1942.a. laiendasid põllupinda teravilja kultuuride alal peaaegu 2,5 korda. Nende baasil loodi 1943.a. riiklike majandite trust, millised ühendasid juba olemasolevad riiklikud majandid. Täites partei ja MRV-i valitsuse otsuseid teraviljatoodangu suurendemise kohta, riiklike majandite trust laiendas külvipinda. Seoses põlluharimise laienemisega ja külvipinna suurenemisega teravnes tööjõu probleem riiklikes majandites. Raskused ületati selles osas masinate efektiivsema kasutuselevõtmisega ja ühiskondlike tööde organiseerimisega. Nii osutasid põllutöödel suurt abi linnaelanikud, tehnikumide ja keskkoolide õpilased.

---

[63] Монгольская Народная Республика, lk. 131.

Kfalifitseeritud kaadri - traktoristid, kombainerid jne., viidi läbi erialalistel kursustel. Peale selle organiseeriti riiklike majandite juures erilised koolid araatide noorsoole.

Võideldes riiklike majandite kõrge viljakuse ja tulude tõstmise eest, Ministrite Nõukogu ja Mongoolia Rev.Rahvapartei KK oma otsuses 5.dets.1945.a. kohustasid riiklikke majandeid ja teiste organisatsioonide majandied tarvitusele võtma põllumaade niisutamine, seemne parandamine ja parandada põldude harimist.[64]

Vaatamata raskustele näitasid sõjaaastad, et MRV-s võib põllundus areneda väga edukalt. Riiklikud majandid, olles varustatud kaasaegse põllumajandusliku tehnikaga ja kasutades e eesrindlikku zootehnikat, suurenesid ja tugevnesid. Külvipindala 1950.aastaks võrreldes 1940.aastaga suurenes 1,5 korda. Sama aja jooksul kasvas külvipind riiklikes majandites peaaegu 3 korda, saak nendes majapidamistes tõusis 4,5 korda.[65] Külvipinna suurus aga 25 aasta jooksul (1929-1949) kasvas 173 korda.[66]

Praktika näitas samuti, et üksik-araadi majapidamises, kus tegeletakse rändkarjakasvatusega, on raske tegeleda põlluharimisega. Edukalt saab põllundust arendada ainult riiklikes majandites ja araatide tootmisühingutes.

---

[64] Монгольская Народная Республика, lk. 132.
[65] И. Петрушев. Внешняя торговля, 1951., № 7, lk. 4.
[66] Новое время, 1949., № 49, lk. 3.

Mongoolia Rahvavabariigi rahvamajanduse ja kultuuri edasiarendamise viisaastaku plaan nägi põllumajanduse osas ette edasist külvipinna laiendamist, viljakuse tõstmist, araatide tootmisühingute tugevdamist jne.

Viisaastaku plaanis oli ette nähtud teraviljakultuuride pindala viia 1952.aastal 46,6 tuhandele hektarile. Teraviljasaak 1952.aastaks tõsta maadel, kus on kunstlik niisutus 12,2 tsemtnerile hektarilt ja niisutaseta maadel 7,1 tsentnerile hektarilt.[67]

Täites viisaastaku ülesandeid,saavutasid MRV-i töötajad tähelepanuväärset edu viljasaagi tõstmisel ja põldude laiendamisel. Laie ulatuse võttis niisutussüsteemide võrk. 1951.a.suvel Tsagaan-Tolgoi rajoonis asetsev riiklik majand hakkas ehitama kanalit, mille pikkus on 16 km. Samasuguse kanali ehitamist alati 1952.a. Žargalantai rajoonis. Samaaegselt niisutussüsteemide ehitamisega käis võitlus külvipinna laiendamise ja teraviljasaagi tõstmise eest. Teravilja külviplaan täideti 1949.a. 1o7,4 protsendiliselt ja teraviljakultuuride üldtoodang riiklikes majandites 148,3 protsendiliselt. Võrreldes 195o.aastaga t tõusis 1951.a. tööde mehaniseerimine riiklikes majandites 12% võrra, külvipind laienes 12,7% võrra, viljasaak tõusis 11%.[68]

1952.aasta oli MRV-i ajaloos esimese viisaastaku plaani

---

67 Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 113-114.

68 Монгольская Народная Республика, lk. 134.

NÜE, lk. 134.

eduka lõpetamise aastaks. Plaanis ettenähtud külvipinna suurendamine riiklikes majapidamistes täideti 151%, viljasaagi osas 112 protsendiliselt. Kapitalimahutused põllundusse 1952.a. võrreldes 1947.aastaga suurenesid rohkem kui 10 korda.[69]

Põllunduse arendamisel, nagu kõigi teistegi majandusalade arendamisel suurt abi andis MRV-le Nõukogude Liit, suunates sinna MRV-i valitsuse palvel spetsialiste ja õpetlasi varustades maad traktoritega, kombainidega ja teiste masinatega. "Nõukogude Liidu omakasupüüdmatu ja igakülgne abi," ütles Tsedenbal, "on otsustavaks faktoriks meie maa võitluses mittekapitalistliku arengu eest..."[70]

MRV-i valitsuse poliitika on tänapäeval suunatud põllumajanduse arengutempo tõstmisele, riiklike majandite ja araatide tootmisühingute edasisele tugevdamisele, uue eesrindliku tehnika järjest laialdasemale kasutamiselevõtu soodustamisele. Põllumajanduse rajamine eesrindliku tehnika baasile võimaldab tööstuse arengutempo üha suuremat tõusu.

---

69 Внешняя торговля, 1953., №6, lk. 2

70 Ю. Цеденбал, Внешняя торговля, 1951., №7, lk. 6.

III

Tööstus, kaubandus, finantsüsteem, transport ja side.

Kuni revolutsioonini oli tööstus Mongoolias väga vähe arenenud, puudus täielikult rahvuslik tööstus.[71] Mea majandus oli naturaalne. Välismaised imperialistid ei olnud huvitatud rahvusliku tööstuse rajamisest, vaid nad huvitusid Mongooliast kui toorainete allikast ja turust. Omamaise tööstuse arendamisest ei olnud huvitatud ka Mongoolia feodaalid. Maal, mis oli rikas loomasaadustest, ei olnud jalanõude, riide-ega toiduainetetööstusi, isegi ploomi - rasva veeti sisse välismaalt.[72] Tähtsusetul hulgal ja primitiivsel viisil kaevandati kulda ja kivisütt. Leidus ka mõningaid käsitööndusliku tüüpi tisleri-, kingsepa-, kullasepa jt. töökodasid, kus toodeti peamiselt majapidamistarbeid. Needki Kodutööstuslikud ettevõtted kuulusid välismaistele ettevõtjatele ja neis töötasid hiina töölised. Ainsateks mongoli ettevõtteiks olid kivisöekaevandused Nalainhi rajoonis, kaks käsitrükikoda Urgas ja üks telliskivitehas selle lähedal. Need ettevõtted olid asutatud aastail 1915 - 1916. ja neis töötasid hiina

71 Н. Леонтьев, Молодое строительство Народной Монголии. Молодой Большевик, 1950., № 1, lk. 63.

72 В. Масленников, Великие преобразования в Монгольской Народной Республике. Большевик, 1949., № 21, lk. 38.

ning vene töölised. Nalaihhi kivisöebasseinis töodeti tol ajal aastas kuni looo tonni sütt, mida toodeti käsitsi ja veeti Urgasse kottidega kaamelite seljas.[73]

Seega ei olnud Väli-Mongoolias kuni 1921.a. revolutsioonini kodanlust ega ka rahvuslikku proletariaati.

Alles rahvarevolutsioon, mis teostus Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei juhtimisel, töi piiramatud võimalused maa majanduse ja kultuuri arenguks. Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei ja valitsus võtsid kursi kodumaise tööstuse - riikliku ja kooperatiivtööstuse loomisele ning saavutasid sellel alal suurt edu. Nõukogude Liidu abiga loodi MRV-s rida tööstusharusid, nagu söetööstus, metallurgia, tekstiiltööstus, haha-ja jalanõudetööstus jne. 1922.a. ehitati esimene riiklik nahavabrik Atlan-Bulakis. Samal aastal alustati Nalaihhi söekaevandustes uuesti söetootmist.

Need olid esimesed ettevõtted, mis asutati revolutsiooni algaastail. Olgugi, et nende osa rahvamajanduses oli veel väga väike, omasid nad suurt tähtsust uute tootlike jõudude ja tootmissuhete algeona. Ilmus Mongoolia töölisklassi esimene väesalk, mis algul koosnes ainult loo - 15o inimesest. Ajavahemikku 1921 - 1924.a. ei iseloomusta seega mitte ainult otsene edu tööstuse rajamisel, olgugi et selle arendamise

[73] В. Масленников. Большевик, 1949., № 21, lk. 38.

võimalused olid veel äärmiselt piiratud, vaid nendel aastatel loodi esmakordselt tingimused, mis olid hädavajalikud ühisomandi alusel arenema hakanud rahvuslikule tööstusele. Rahvusliku tööstuse tekkimine tähendas alusmüüri rajamist ühisomandil põhinevatele tootmisvahenditele.

Peale rahva võimu kehtestamist tõusis üles küsimus Välis- Mongoolia mittekapitalistlikust arenemisest ja selle praktilisest teostamisest. 1924.a. augustis toimus Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei III kongress. Kongressil vastuvõetud otsustes juhinduti Lenini-Stalini õpetusest mahajäänud maade mittekapitalistlikust arenguvõimalusest ning otsustati Välis-Mongoolia areng suunata sotsialismi teele, jättes vahele kapitalistliku arengustaadiumi. Leninliku õpetuse järele on seda võimalik praktiliselt teostada vaid. Lenini õpetuse järele, ~~kes ütles, et~~ "...eesrindlike maade proletariaadi abiga mahajäänud maad ~~suudavad~~ võivad üle minna nõukogude korrale ja kindlaksmääratud arenguastme järele - kommunismile, minnes mööda kapitalistlikust arenguastmest." oli seda võimalik praktiliselt teostada vaid Nõukogude riigi olemasolu olukorras.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Partei III kongress ja I Suur Rahvahuraal osutasid suurt tähelepanu tööstuse arengule mitte ainult seepärast, et ta on tootlike jõudude kasvu üheks peamiseks faktoriks, vaid ka seepärast, et ta on otsustavaks faktoriks uute sotsiaalsete suhete tekkimisel ja arengul MRV-s, kuna ainult tööstus loob järjekindla võitleja sotsialismi eest - töölisklassi.

Neile revolutsioonijärgseile aastaile oli iseloomustavaks üldine maa majandusliku taseme tõus, mis kutsus esile elanikkonnas kasvava nõudmise tööstustoodetele. Kohalike kaupade vähesuse tõttu stimuleeris see välismaiste kaubafirmade arvu suurenemist Mongoolias. Samuti kutsus see esile kohalike kapitalistlike elementide - ülesostjate kasvu. Nii näiteks suurenes mongoolia erakaupmeeste ja välismaiste kapitalistlike firmade arv kahe aasta (1922 - 1924) jooksul umbes kaks korda, 1926.a. tuli välismaiste firmade arvele 59,9% kogu MRV-i kaubakäibest.[74]

Eelpooltoodust nähtub, milline oluline vajadus noorele demokraatlikule riigile oli oma rahvusliku tööstuse arendamine, et mitte lasta tõmmata maad kapitalistliku arengu teele.

Tööstuse tõus oli esimestel aastatel pidurdatud,

---

[74] Монгольская Народная Республика, lk. 142.

kuna riigil puudusid küllaldased vahendid tööstuse arendamiseks. Peaaegu ainukeseks akumulatsiooni allikaks oli loomakasvatus. Suur osa rahvatulust läks veel kapitalistlike firmade kaudu välismaale. Samuti raskendas tööstuse ülesehitamist tööjõu vähesus, eriti kvalifitseeritud tööliste puudus. Vaatamata nendele raskustele suutis MRV Nõukogude Liidu vennaliku abiga teha suuri edusamme maa majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

Aastatel 1925 - 1928. loodi oma rahvuslik valuuta, 1927.a. hakati koostama ühtset riigieelarvet. Partei ja valitsus pöörasid finantssüsteemile suurt tähelepanu, teades, et "... ajaloos ei ole ükski uus sotsiaalne kord kindlustunud ilma intensiivse finantseerimiseta, kulutades selleks sadu miljoneid."[75] Finantssüsteem, mis asetses rahvademokraatliku riigi käes, osutus võimsaks relvaks rahvatulu ümberjaotamises põllumajanduse ja tööstuse arendamise ning rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmise eesmärgil.

Välismaine kaubandusli-liiakasuvõttev kapital oli põhiliselt välja tõrjutud 1931.aastaks. Loodi tihe side MRV-i ja Nõukogude Liidu vahel majanduslikuks koostööks. Kõik tööstussisseseaded, transpordi ja muud vahendid olid saadetud Nõukogude Liidust. Samuti abistas Nõukogude Liit MRV-i kvalifitseeritud spetsialistidega.

---

[75] J.V. Stalin, Teosed, 10. kd., lk. 219.

Kõige selle tulemusena oli MRV-s loodud alus tööstuse edasiseks arenguks. Juba 1929.a. alustasid tööd mehaaniline remonttöökoda Ulan- Batoris ja metsatöötlemistehas Iro jõel. 1931.a. lasti ekspluatatsiooni nõukogude spetsialistide poolt taastatud Ulan-Botori elektrijaam. 1934.a. lõpetati Tšoibalsani nimelise tööstuskombinaadi ehitamine, kus töödeldakse ümber peamiselt loomakasvatussaadusi, valmistatakse jalatseid, kalevit ja villesemeid.

Peale 1934.a. kiirenes MRV-s tööstuse arengu tempo, mis oli tingitud reast asjaoludest: 1) Nõukogude Liit, kes arendas oma rahvamajandust sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise baasil, osutas MRV-le ikka rohkem ja rohkem igakülgset abi. Selle tulemuseks oli imperialistlike riikide kapitali väljatõrjumine MRV-i majanduselust. 1932.a. välismaine kapital moodustas vaid 5% maa väliskaubandusest.

Algas karjakasvatuse tõus ja kooperatiivse ja riikliku kaubanduse kasv, mis võimaldas suurendada kapitalimahutusi tööstusse.

Riiliku tööstuse arengule hakkasid enam abi osutama kooperatiivsed tööstusettevõtted ning araatide kodutööndus.

Tööstuses endas kasvava akumulatsiooni arvel oli võimalik laiendada tööstust.

Tööstuse kasv soodustas rahvusliku kaadri nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset kasvu.[76]

Kõigi nende asjaolude tulemusena areneb MRV-s nii riiklik kui ka kooperatiivne tööstus.

Mongoolia rahvuslik tööstus töötas ümber eelkõige loomakasvatusest saadud tooraineid ja peamiselt siseturu jaoks. Leiatarbekaupade töötmise kõrval suurenes samuti tööstusliku kütteaine ja energeetika baas. Kuna MRV on rikas maapõuevarade, teriti aga kivisöe poolest, siis pööras valitsus suurt tähelepanu mäetööstuse arendamisele. Tähtsamaks kivisöetootmise rajooniks oli Nalaihhi, Dzun-bulak'i, Dalai-sain-šanda rajoonid. Juba ainult Nalaihhi rajooni kivisöevarude suurust arvatakse 500 miljonile tonnile.[77] Siit saadav kivisüsi moodustab 90% kogu maa kivisöetoodangust.[78] Kogusummas on kivisöetoodang suurenenud 127 korda. Kui Nalaihhi kaevandustes toodeti 1931.a. 13000 tonni kivisütt, siis 1940.a. juba 150 000 tonni ja 1946.a. üle 200000 tonni.[79] Suurenes ka Mongoolias elektrijaamade võimsus. 1932.a. oli MRV-s 2 elektrijaama võimsusega 610 kw 1940.aastaks oli suurenenud nende arv ja tõusis ka võimsus 14,2 miljonile kw.[80] MRV-s loodi ka oma

---

76 Монгольская Народная Республика, lk. 150-151.
77 samas, lk. 155.
78 Н. Баршн, Монгольская Народная Республика, Москва, 1949., lk. 80.
79 N.N. Blagoveštšenski, Mongoolia Rahvavabariik, lk. 14.
80 Монгольская Народная Республика, lk. 156.

ehitusmaterjalide baas. 1939.a. hakkas edukalt arenema kullatööstus, samuti saavutati suuri edusamme metallitööstuses. Kiiresti arenes ka trükitööstus, kus kuni 1927.aastani käsitrükimasinatega, 1936.a. oli aga juba rohkem kui 5o kaasaegset trükimasinat.[81]

Mas tootlike jõudude arendamisel etendas riikliku tööstuse kõrval tähtsat osa kooperatiivne tööstus. Lenin hindas kõrgelt kooperatsioonide osatähtsust, näidates et, ... ilma kooperatiivsete organisatsioonide võrgute pole võimalik sotsialistliku majanduse organiseerimine.[82] Esimesed kodukäsitööstuslikud artellid asutati 193o.aastal Ulan-Batoris ja nende arv hakkas kiiresti kasvama. 1931.a. tõusis nende arv 14-le.[83] Samal aastal ühendati nad MRV valitsuse määruse kohaselt iseseisvaks organisatsiooniks - Kodutööstuslikuks Liiduks. 1955.a. oli MRV-s juba 164 kodutööstuslikku ettevõtet. Kodutööstuslikud artellid, tootes peamiselt laiatarbekaupu elanikkonnale, suurendasid aasta-aastalt produktsiooni. Seega oli nii riiklik kui ka kodutööstus teinud 194o.a. aastaks suuri edusamme. MRV-i tööstusliku produktsiooni väljalask oli 1939.aastaks võrreldes 1934.aastaga suurenenud peaaegu 5,5 korda. Üldises kaubaringluses moodustasid kodumaised kaubad

---

81 Монгольская Народная Республика, lk. 157.

83 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 107.

82 V.I. Lenin, Valitud teosed, II kd., lk. 683-684.

1939.a. üle 25%. Tööstus muutus mitte ainult iseseisvaks, vaid küllaltki tähtsaks rahvamajanduse haruks. 1939.a. oli tööliste ja teenistujate arv MRV-s tõusnud rohkem kui 3o ooo -le, 1934.a. oli neid ainult lo ooo.

"Tööstuse tõusuga", ütles marssal Tšoibalsan Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei X kongressil 1940., "kasvab meie maa rahvuslik ja majanduslik sõltumatus, kasvavad rahva materiaalsed rikkused."[84] Riiklikud ja kodutööndusliku ettevõtted MRV-s kujutasid endast rahvademokraatliku korra tingimustes majanduse sotsialistliku vormi, kuna tootmissuhted rajanevad siin tootmisvahendite ühiskondlikule omandile.

MRV areng feodalismilt sotsialismile on seotud mõningate tööstuse ja töölisklassi arengu iseärasustega. Tööstuse teke ja areng MRV-s ei toimunud mitte stiihiliselt, mitte kapitalistliku konkurentsi tagajärjel, vaid ta loodi ja arendatakse edasi teadlikult, plaanipäraselt, MRV-i valitsuse ja partei juhtimisel ning Nõukogude Liidu vennalikul kaasabil. Vastavalt sellele tekkis ja areneb tööliklass mitte kui põhutud ja ekspluateeritav klass, vaid kui ekspluataatoritest vaba klass. Kuna mongoolia töölisklassi tekkimise ajal puudus tööstuslik kodanlus, siis omas ta enda olemas-

---

84 Монгольская Народная Республика, lk. 160.

olu esimestest päevadest alates poliitilist võimu ja oli peamiste tootmisvahendite omanikuks. Seega ajavahemikul 1934 - 1940. oli MRV-s loodud kodumaine tööstus, mis basseerus tootmisvahendite riiklikule ja kooperatiivsele omandile, formeerus rahvuslik töölisklass, mis viis lõpule uue majanduse ja uute tootmissuhete aluse rajamise.

Lõpliku võiduga feodalismi üle lõppes feodalismilt sotsialismile üleminekuperioodi üks etapp ja algas teine. Uue etapi algust tähistab 1940.a. vastu võetud konstitutsioon, mis fikseeris kõik revolutsioonist peale toimunud sotsiaal-majanduslikud muudatused. Selle etapi algul oli valitsevaks sektoriks väikekaubatootlik sektor (põllumajanduses), kuna sotsialistlik sektor (tööstus, transport ja kaubandus) moodustas väiksema osa rahvamajanduses. Uue feodalismilt sotsialismile üleminekuetapi peamiseks ülesandeks oli maa tootlike jõudude edasiarendamine ja ühiskondliku omandi pidev kindlustamine. Sel etapil jätkus võitlus kasvava ühiskondliku tootmise ning feodaalsete ja kapitalistlike igandite vahel. Tänu Nõukogude Liidu abile oli MRV-i tööstus saavutanud tähtsa koha maa majanduses, moodustades ühtlasi kõige kiiremalt areneva rahvamajanduse haru. See võimaldas MRV-i valitsusel peale 1940.a.

üle minna rahvamajanduse plaanipärasele arendamisele. 1941.a. koostati esimene rahvamajanduse arendamise plaan. Kuni 1948. aastani eksisteerisid üheaastased plaanid. 1948.a. võeti vastu esimene viisaasta plaan 1948 - 1952). Üleminek viieaasta plaanidele tähistab rahvademokraatliku korra suurt võitu MRV-s, mis andis rahvavalitsusele uue võimsa relva rahvamajanduse teadlikuks reguleerimiseks.

Vaatamata sellele, et alanud teine maailmasõda asetas MRV-le uusi ülesandeid, ei lakanud valitsus tähelepanu pööramast tööstuse edasisele arendamisele. Sõjaaegseis tingimustes tekitas suuri raskusi kaadrite küsimus, sest MRV pidi suurendama maa sõjalist kaitset, mis tõmbas tööstusesträra hulga tööjõudu. Olukorra parandamiseks võttis MRV-i valitsus 1942.a. novembris vastu otsuse, mille kohaselt kõik isikud, kes ei olnud seotud tööga põllumajanduses, või tegevad riiklikes ja kooperatiivsetes ettevõtetes, pidid siirduma üheks aastaks tööle tööstusettevõttesse.[49]

Pöörates suurt tähelepanu töötajate ja insener-tehnilise personali kultuurse teenindamise tingimustele, asutati Ministrite Nõukogu määrusega 1940.a. märtsis suuremate ettevõtete juurde lasteaiad.

---

[49] Монгольская Народная Республика, lk. 165.

Nende abinõude rakendamise tulemusena loodi tingimused, mis olid vajalikud II Maailmasõja MRV-i ette kerkinud ülesannete lahendamiseks. Teise Maailmasõja olukorras tuli elanikkonna ja armee varustamiseks laiendada tööstuskaupade ja tarbeainete tootmist,kasutades selleks ära kõik maa sisemised ressursid. Noor MRV-i tööstus tuli toime kerkinud ülesannetega ja tema tõus jätkus ka sõjajärgseil aastail.

Tööstus kujunes tähelepanuväärseks akumulatsiooniallikaks rahvamajanduses. 1944.a. andis ta rahvamajandusse paigutatavaist kapitalimahutustest 30 %.[50] Vabariigis kasvas toiduainetetööstus.Kuni 1942. aastani ei suutnud MRV varustada linnaelanikkonda küllaldaselt toiduainetega, kuid käesoleval ajal on vabariigis sadu ettevõtteid, mis toodavad võid, liha - tooteid, leiba, kontiitri-ning piimasaadusi jne. 1942.a. alates on võimalik juba eksportida mõningaid rasvaineid. 1950.a. suurenes rasvainete tootmine võrreldes 1941.aastaga peaaegu 16. korda.[51]

Tööstuse edaspidisele arendamisele oli suur tähtsus viisaastakuplaanil. Seal nähti ette olemasolevate tööstusettevõtete igakülgne tugevdamine,

---

[50] Монгольская Народная Республика, lk. 167.
[51] samas, lk. 168.

tööstuse produktsiooni suurendamine, kaupade väljalaske juurdekasvu kindlustamine.ja töö tootlikkuse tõstmine.[52]

Tööstuse üldtoodang 1952.aastal pidi tõusma 37o miljonile 692 6oo tuhandele tugrikule 188 miljoni 338 6oo tuhande tugriku vastu 1947.a.,[53] üldtoodang suurenes seega 96,8 %.

Viisaastaku eduka täitmise käigus saavutati eriti suuri tulemusi toiduainetetööstuses. 1946.a. anti Ulan-Batoris ekspluatatsiooni lihakombinaat, mis on varustatud kaasaegse tehnikaga. Toiduainetetööstuse peamised fondid olid kasvanud võrreldes 194o. aastaga viiekordseks.[54]

Suuri edusamme tegi kivisöe tootmine. Nalaihhi kaevandused varustati 1949.a. uue tehnikaga, hakati rakendama laadimismasinaid ja konveiereid, mis kutsus esile tootlikkuse suure kasvu. Nalaihhis on ekspluatatsioonis 7 šahti. Üldtoodang söe alal on MRV-s viimase lo aasta jooksul suurenenud kaks korda.[55] Kõrvuti söetööstusega kasvas ka teistes tööstusharudes ning suurenes elektrijaamade võrk.

---

52 Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 115.
53 samas, lk. 116.
54 Монгольская Народная Республика, lk. 169.
55 samas, lk. 169.

Kui vaadelda riikliku tööstuse ja kooperatiivtööstuse vahekorda, siis võib näha riikliku sektori suurenemist. Nii moodustas 1948.a. riiklike tööstusettevõtete toodang 73, 1 % kogutoodangust, 1950.a. - 75.5 %,

kooperatiivtööstustes aga vastavalt 29,6 ja 24,5 %.[56] Kogu tööstuse toodang viie aasta jooksul suurenes 51 % võrra.[57]

Tootmise mehaniseerimine ja massilise revolutsioonilise võistluse baasil tõusis töö tootlikkus tööstuses. 1940 - 1941.a. see tõusis 79 %. Tõusis töötajate ideoloogiline tase, mida näitab nende astumine Revolutsioonilisse Rahvaparteisse ja Noorsoo Revolutsioonilise Liidu ridadesse, samuti koondumine ametühingutesse.

---

[56] Монгольская Народная Республика, lk. 172.

[57] Н. Цанкин, Государственный бюджет Монгольской Народной Республики на службе экономического и культурного строительства. Финансы и кредит СССР, 1953, №7, lk. 65.

Käesoleval ajal seisavad MRV-i tööstuse ees uued veel tähtsamad ülesanded: suurendada produktsiooni, parandada toodete kvaliteeti ja alandada omahinda ning suurendada üleplaanilist akumulatsiooni. Nende ülesannete täitmiseks on MRV-l olemas kõik eeldused ja tingimused. MRV-l on olemas masinate kasutamise kogemused töö organiseerimisel, rahvademokraatliku korra eelised, Nõukogude Liidu vennalik abi MRV-i rahvusvaheline olukord on tugevnemud eriti sidemete loomise läbi Hiina Rahvavabariigiga.

MRV-s kasvab pidevalt revolutsiooniline võistlus ja lööktöö, mis oma sisult on sotsialistliku võistluse üks vorme. Ta tekkis suurte eesrindliku tehnikaga varustatud tööstusettevõtete ilmumisega. Revolutsiooniline võistlus MRV-s areneb madalamaist vormidest kõrgemateni kiiresti, kuna ta kasutab Nõukogude Liidu kogemusi ja abi.

1952.a. hakati MRV-i tööstuses rakendama stahhaanovlikke töömeetodeid, mille algatajaiks olid Tšonogolski kaevanduse töölised. Stahhaanovlikke töömeetodite kasutamiselevõtt tööstuses näitab kergeltarenenud tehnika olemasolu MRV-i tööstuses ja tema tööliste kvalifikatsiooni kõrget taset.

Rahvusliku tööstuse areng, mongoolia töölis-

klassi kvantitatiivne ja kvalitatiivne kasv - see on Mongoolia Rahvarevolutsiooni üks tähtsamaid saavutusi.

Töötusliku tõusuga tekkisid eeldused kaubanduse arenguks.

Mongoolia ajaloolise arengu iseärasuse tulemusena moodustas nagu nägime rändkarjakasvatus elanikkonna peamise tegevusala ning maa majandus,kandis selget naturaalset iseloomu. See põhjustas revolutsioonieelse Mongoolia sõltuvuse välismaast, kust ta vedas sisse tööstuskaupu ja põllumajandussaadusi. Kogu kaubandus tol ajal oli välismaalaste, peamiselt hiina kaupmeeste liiakasuvõtjate käes, kuna omamaine kaupmeeskond puudus. 19. saj. lõpul ja 2o.saj. algul, kui Mongooliasse hakkas tungima jaapani, ameerika ja inglise liigkasuvõttev kapital, hakkasid hiina kaupmehed etendama vahetalitaja osa mongoolia toorainete-turu ja kapitalistliku maailmaturu vahel. Selle tõttu suureneskveelgi maa röövimine ja tugevnes surve töötavaile araatidele.

Välismaised kapitalistid, kasutades Mongoolia majanduslikku mahajäämust, muutsid kaubavahetuse avalikuks röövimiseks. Välismaised kaupmehed ostsid mongolitelt kaubad odavalt, aga välisturul müüsid neid

kallilt, samuti kaupadelt, mida töodi välismaalt sisse Mongooliasse, võeti mitmekordset hinda. Nii tuli anda ühe tahvli tee eest üks oimas, ühe paki suhkru ostmisel mitu kilogrammi lambavilla ja 6 meetri kunstisiidi hinnaks oli hobune.[58] Sellise olulises osas krediidile rajaneva kaubandussüsteemi aluseks oli välismaine kaubandus, mis röövis araate ja muutis nad peaaegu võlaorjadeks. Krediidi vahekordade sotsiaalsele olemusele vihjates kirjutas Lenin " Pealegi viivad võlausaldaja ja võlgniku vahekorrad paratamatult viimase isikliku sõltuvuseni, võlaorjuseni ..."[59] Mongoolias areneski see protsess, toimus kiire araatide ruineerumine, mille tulemusena maa peamine rikkus - karilooloomad, läksid hiina liigkasuvõtjate kätte.

Välis-Mongoolia hakkas ikka enam sattuma maailma kaubaringlussfääri, muutudes seega välismaiste imperialistide julma ekspluateerimise objektiks. Revolutsiooniline Mongoolia illustreerib selgelt Lenini seisukohta, et "... kapitalism ei saa eksisteerida ega areneda oma võimupiiride pideva laiendamiseta, uute maade koloniseerimiseta ja vanade mittekapitalistlike maade tõmbamiseta maailmamajanduse keerisesse".[60]

Rahvarevolutsioon vabastas Mongoolia tööta-

---

58 Внешняя торговля, 1953, № 6, lk. 3
59 V.I. Lenin, Teosed, 3. kd., lk. 305.
60 samas, lk. 499.

vad massid välismaistest kolonisaatoritest ja omamaistest feodaalidest ning likvideeris ka araatide võlgnevused kaupmeestele liiakasuvõtjatele. Mongoolia rahvuslik kaubandus tekkis rahvarevolutsiooni võidu tagajärjel. Revolutsiooni järel toimus kaubanduse edasine areng tihedas seoses Mongoolia rahvademokraatliku riigi ülesehitamisega. Suure tähtsusega tekkivale noorele mongoolia kaubandusele oli vastastikuse tunnustamise ja sõbralike suhete kehtestamise lepingu sõlmimine MRV-i ja Nõukogude Venemaa vahel 1921.a. novembris, mis pani aluse nende tihedale vastastikusele majanduslikule ja poliitilisele abistamise suhetele. Selleks, et kindlustada rahva vajaduste rahuldamist ilma välismaisto kaupmeesteta, oli vaja organiseerida lairiikliku ja kooperatiivkaubanduse võrk. et kaotada maa majanduslik rõövimine välismaiste imperialistide poolt, oli vajalik võtta riigi kätte väliskaubandus. Selle ülesande teostamiseks rakendas Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei kogu oma jõu.

Kohe peale revolutsiooni pandi alus esimesele rahvuslikule kooperatiivsele organisatsioonile - Mongoolia Keskrahvakooperatiivile, mis oli esimeseks saavutuseks mongoolia rahva võitluses majandusliku sõltumatuse ja välismaise kapitali väljatõrjumise eest. 1932.a sügisel tekkis Mongoolias esimene

nõukogude majanduslik organisatsioon. Nõukogude organisatsioonide ülesandeks oli mitte ainult osta Mongooliast toorainet ja müüa temale kaupu, vaid kõigi vahenditega abistada Mongoolia majanduslikku ja kultuurilist arengut, ning osutada abi rahvuslikule kooperatsioonile. Sellel perioodil oli kaubavahetus Mongoolia ja Nõukogude Liidu vahel siiski väike, moodustades 1924.a.vaid 13.6 % kogu Mongoolia väliskaubandusest, samal ajal kui kapitalistlike maade arvele langes 86,7 %.[61] See on seletatav sellega, et nõukogude Venemaa elas tollal üle rasket kodusõja ajajärku. 1924.a. alustas tegevust Mongoolia kaubandus-tööstuslik pank, mis organiseeriti Nõukogude Liidu abiga.[62] Panga asutamisega lahendati kaubanduse krediteerimise küsimus ning loodi eeldused kaubanduse edukaks arenemiseks.

Demokraatlike reformide elluviimise edusammud kutsusid esile feodaalide võitluse teravnemise rahvavõimu vastu. Nendega ühinesid ka välismaised kapitalistlikud monopolistid, samuti omamaa rahvusliku kodanluse elemendid. Selle suuna ideoloogiks ja nende huvide väljendajaks oli Danzan. Ta oli mitmete välismaiste kaubafirmade osanikuks ja sundis elanikke maksma hiina liiakasuvõtjatele vanu võlgu. Purustades Danzani pooldajad,

---

[61] Монгольская Народная Республика, lk. 201.

[62] Х. Гойдалсан, Великий праздник монгольского народа, Большевик, 1951, № 13, lk. 37

Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei võitles kaubanduse koondamise eest kooperatiivide ja riigi kätte.

Seega aastatel 1921 - 1924. oli pandud alus mongoolia rahvuslikule kooperatiivsele ja erakaubandusele, loodud side ja vastastikune abistamine mongoolia kooperatsioonide ja nõukogude kaubandusorganisatsioonide vahel ning tehtud esimesed sammud maa majanduslikult sõltumatuks muutmiseks välismaisest kapitalist. Nõukogude riik ja nõukogude majanduslikud organisatsioonid osutasid juba sel perioodil Mongooliale vennalikku abi. See muutus "... tõelise ja alalise abi andmise küsimuseks ... võitluses imperialismi vastu rahvuste tõelise võrdsuse eest, ... võitluses iseseisva riikliku olemasolu eest." [63]

Esimestel aastatel olid kaubandusorganisatsioonide töötingimused rasked. Oli vaja luua kaubanduslik suhtlemine peamiste tootjate-araatidega. Kaubandusorganisatsioonid ei omanud veel mingisuguseid töökogemusi, ja mitte ainult ei suutnud täielikult arvestada turu nõudeid, vaid ei suutnud ka varustada araate kõige vajalikumategi kaupadega. Seepärast pöördusid araadid sageli ülesostjate poole, kes müütasid omi kaupu spekulatiivsete hindadega. Kuna kaubandusorganisatsioonide side araatidega oli nõrk, siis läks samuti

---

[63] J.V. Stalin, Teosed, 6 kd., lk.137.

suur osa vajalikku toorainet ülesostjate ja spekulantide kätte.

Täḫtsamaks vahendiks araatide ja kaubandusorganisatsioonide vahelise sideme loomisel oli aastalaatade organiseerimine. Esimene aastalaat toimus 1927.a. Aastalaatade tähtsus rahvusliku kaubanduse arendamise esimesel etapil oli tohutu, kuna nad võimaldasid laiendada sisemaist kaubaringlust ja tihendada sidemeid töötavate araatidega.

Eriti suuri raskusi oli välismaise kapitali väljatõrjumisega Mongoolia turult. 1925.a. oli selle osatähtsus kaubandusringluses väga suur. Nii näiteks kuulus Mongoolia kaubaringes Hiina firmadele 6o % kapitalist, ameerika-inglise firmadele 2o %, vene erakaupmeestele 3 %, nõukogude kaubandusorganisatsioonidele - 2ϕ % ja mongoolia kooperatsioonidele 11 %.[64] Suurt toetust välismaisele kapitalile osutasid parempoolne rühmitus parteis. Nad püüdsid takistada mongoolia kooperatsiooni arengut ja katsusid teda muuta selliseks organisatsiooniks, mis teeniks feodaalsete elementide huve. Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei VII kongress 1927.a. purustas parempoolsed ja nende sepitsused. Järgnevatel aastatel toimus kii-

---

[64] Монгольская Народная Республика, lk. 204.

re välismaise kapitali väljatõrjumine kaubandusest. Kuni 1929.aastani püsis veel väliskapitali suur osatähtsus kaubaringluses. 1929.a. kehtestati,aga väliskaubanduse riiklik monopol. Juba 1924.a. konstitutsioonis nõuti riikliku monopoli kehtestamist väliskaubandusele. 1929.a. aga olid loodud kõik tingimused selle ülesande ellurakendamiseks. Riikliku monopoli kehtestamine väliskaubandusele omas suurt tähtsust MRV-le, kuna see võimaldas kiirendada maa majandusliku arengu tempot ning vabastada maa majandus kapitalistlike riikide sõltuvusest. Sellest ajast peale saavutasid riiklikud ja kooperatiivsed kaubandusorganisatsioonid ülekaalu kaubaringlussfääris. Kehtestades riikliku nomopoli väliskaubandusele, tuginesMRV Nõukogude Liidule. 1929.a. kirjutati Ülan-Batoris alla Nõukogude Liidu ja MRV-i vaheline vastastikune abistamise leping, mis aitas kaasa riiklikule monopolile üleminekuga seosesolevate raskuste võitmiseks.

Omistades suurt tähtsust rahvusliku kaubanduse arendamisele ja silmas pidades kaubaringlusvõrgu puudusi, Mongoolia valitsus lubas kooperatiivse ja riikliku kaubanduse kõrval ka erakaubandust. 1933.a. võeti kurss riikliku kontrolli all toimuva erakaubanduse elavdamisele. Kuna kooperatiivkaubandus ei suutnud veel

täielikult rahuldada sisekaubanduse kõiki nõudeid, siis oli erakaubanduse lubamine paratamatu. Lubades erakaubandust kui vajalikku tingimust edasiseks kaubanduse arendamiseks, võtsid partei ja valitsus tarvitusele rea abinõusid, mis tugevdasid riikliku ja kooperatiivkaubanduse positsioone. Riiklikul ja kooperatiivkaubandusel oli sel perioodil suur tähtsus abi osutamisel rahvuslikule tööstusele. Tema ülesandeks oli varustada tööstust toorainega ja toimetada valmisproduktid tarbijateni, selleks et aidata kaasa tootmise kasvule.

Selgitades nõukogude kaubanduse olemust, tema sidet tootmisega, tema funktsioone, räägib Stalin: " Et riigi majanduselu võiks õitsele puhkeda ja tööstusel ning põllumajandusel oleks stiimul oma toodangu edasiseks tõstmiseks, selleks on tarvis veel üht tingimust, ja nimelt - laialdast kaubakäivet linna ja maa vahel, kogu maa rajoonide ja oblastite vahel, mitmesuguste rahvamajandusharude vahel." [64] See Stalini seisukoht omab tähtsust ka MRV-i kohta.

1940.aastaks oli MRV-i kaubandus teinud suuri edusamme. Selleks ajaks olid välja tõrjutud välismaised kapitalistlikud firmad, erakaubandus enamvähem kaotatud ning kogu maa kaubandussfäär koondatud riik-

---

[64] J.V. Stalin, Teosed, 13.kd., lk. 329-330.

like ja kooperatiivsete organisatsioonide kätte. See tähendas suurt kvalitatiivset muudatust nii kaubanduses kui ka kogu majanduselus, mille tulemusena MRV astus 1940.a. mittekapitalistliku arengu teele, et hiljem teostada üleminek sotsialismile.

Alates 1941.a. toimub MRV-s rahvamajanduse ja kultuuriline ülesehitustöö plaanipäraselt. Kõrvuti teiste rahvamajandusharudega areneb kiires tempos ed edasi ka kaubandus. Kui 1932.a. oli 802 kooperatiivi, siis 1941.a. oli neid juba 4000 ja kooperatiivid haarasid 68 % kogu kaubakäibest, ning üle 20 % kaubakäibest oli riigi käes.[65]

Teine Maailmasõda ei jätnud oma mõju avaldamata ka mongoolia kaubandusele. Sellel raskel ajajärgul mongoolia kaubandusorganisatsioonid tegid suurt tööd sisemiste ressursside organiseerimiseks, et kindlustada maal normaalne majanduselu. Sellega abistas MRV Nõukogude Liitu, kuna ta vähendas sealt kaupade sissevedu, Sisseveo kohanemise tulemusena oli kaubanduse edasise arenemise pidurdamine sõjaaastail. Seda põhjustas ka kaubakäibe vähenemine siseturul, kuna sõjaaegseis tingimustes oli kehtestatud kaardisüsteem toidu- ja tarbeainetele.

---

[65] В. Пасмников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 124.

Peale Teise Maailmasõja lõppu pöördus mongoolia rahvas tagasi rahulikule tööle, mis nõudis ka kaubaringluse otstarbekohast organiseerimist uutes tingimustes. Tänu Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei ja rahvavalitsuse pidevale abile arenes kooperatsioon edukalt nii tootmis- kui ka vahetussfääris. Mongoolia tarbijatekooperatiiv muutus peamiseks kaubandusorganisatsiooniks, mis teenindab araatide majapidamisi. Faktiliselt annab ta sisekaubanduses monopoli. Väikekaupmeeste käes on praegu ainult 5 % kaubandusest.[66] Suurt edu on saavutanud tarbijatekooperatiiv " Monkoopliit", mis loodi 1921.a. ja kus praegu on rohkem kui 25o tuhat liiget. Tarbijatekooperatiivile tuleb 5o % kogu väikemüügi kaubaringlusest ja ligi loo % kariloomade ja toorainete kokkuostust.[67] Aastast aastasse kasvavad kooperatiivkaubanduse kaadrid. Nii töötas 1926.a. kooperatsioonide süsteemis 786 inimest, 1946.a. aga 845o inimest.[68]

27, veebruaril 1946.a. sõlmiti Nõukogude Liidu ja MRV-vaheline sõprüse ja vastastikuse abistamise leping, mis tähendab suurt sammu edasi MRV-i kaubanduse arengus.

---

[66] Внешняя торговля, 1953, № 6, lk. 6

[67] samas, lk. 3

[68] Монгольская Народная Республика, lk. 217.

1947.a. võttis Revolutsiooniline Rahvapartei XI kongress vastu MRV-i rahvamajanduse kultuuri edasiarendamise viie aasta plaani, kus pööratakse tähelepanu ka kaubanduse edasisele tõusule. Mongoolia rahvas täidab viisaastakuplaanis omale võetud ülesanded edukalt. Riiklik kaubandus moodustas 1952.a. kogu maa ja kaubanduse sfääris vastavalt viisaastakuplaanile 44,29 %, tarbimiskooperatsioon 55,8 %. Kaubandusvõrk on 1947.a. kuni 1953.aastani laienemud 11 %-lt 40 %-le. [69]

Kiirest areneb ka väliskaubandus. Selle elavnemist tagab just karjakasvatuse kiire arenemine. Ekspordi suurenemine omakorda annab võimaluse sisse vedada suuremal hulgal vajalikke kaupu nii tootmise suurendamiseks kui ka elanikkonna tarvete rahuldamiseks. Import MRV-i viimasel aastakümnel on suurenenud 3 korda. Põhjalikult on muutunud ka impordi struktuur. 1919.a. kõikidest imporditavatest kaupadest Mongooliasse 96 % moodustasid isiklikud tarbimisesemed. See tuli sellest, et feodaalid ei olnud huvitatud tootlike jõudude arendamisest, teiseks kapitalistlikud maad, kes kauplesid Mongoolias, soovisid Mongoolia majanduslikku ja tööstuslikku ma-

---

[69] Монгольская Народная Республика, lk. 218.

hajäämust ning ei tahtnudki sisse vedada Mongooliasse tööstussisseseadeid. Kolmandaks põhjuseks oli asjaolu, et mongoolia oli liiaks vaene, et sisse vedada tööstussisseseadeid.

Ekspordi peamisteks artikliteks praegu on kari ja karjasaadused, kuna sisse veetakse masinaid, kangaid, suhkrut jne.

Mongoolia kaubandus omab väljapaistva koha riiklikus eelarves. 1948.a. laekus kogu rahvatulust 44 % kaubandusest.

Edasisele kaubanduslike sidemete tugevdamisele Nõukogude Liidu ja MRV-i vahel aitab kaasa 1949.a. käiku lastud Stalini-nimeline raudtee, mis ühendab MRV-i Nõukogude Liidu piiriga. Kaubaringluse laiendamist soodustavad sõjajärgsed toidu- ja tarbehindade alandamised ning kaupade vabamüügile laskmine 1. mail 1950.a.

Kaardisüsteemi kaotamine toidu- ja tarbeainetele on üheks sõjajärgse eduka arengu tunnistajaks ja on tagatiseks kaubanduse edasisele arengule, mis toimub töötajate pideva materiaalse ja kultuurilise taseme tõusu tähe all.

Revolutsioonieelses Mongoolias ei olnud oma rahvuslikku valuutat ega panku. Raharingluses valit-

ses täielik kaos. Mongoolia turul võis leida hiina rahamärke, mehhiko ja ameerika dollareid, vene rublasid ning inglise naelsterlingeid ja mitmesuguste teiste riikide paberraha. Raha funktsioone täitsid ka mõned sellised kaubad nagu tee, nahk, siidikangad jne.[70] Selline kaos rahasüsteemis soodustas väliskapitalistide röövimispoliitikat Mongoolias.

Finantssüsteemi ümberkorraldamise vajadus kerkis üles kohe peale revolutsiooni. Et vabastada maa välismaiste kapitalistide-liiakasuvõtjate mõju alt ning kindlustada tema sõltumatus, asus Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei ja MRV-i valitsus kohe peale revolutsiooni oma rahvusliku valuuta loomisele ning riikliku krediidi organiseerimisele. Nende ülesannete lahendamiseks osutas Nõukogude Liit MRV-le suurt abi. Nõukogude Liidu abiga organiseeriti 1924.a, kaubanduslik-tööstuslik pank - Mongolpank, mis oli esimene pank Mongoolias. Panga peamiseks ülesandeks oli rahvusliku valuuta loomine ja rahvaringluse tugevdamine, riikliku krediidi organiseerimine ja abi osutamine rahvamajandusele, rahalise kontrolli teostamine ettevõtete ja asutuste tegevuse üle ning isemajandamise tugevdamine.

---

[70] Н. Варгин, Монгольская Народная Республика, lk. 87.

Samal ajal MRV tühistas lepingu hiina pangaga.

Tuginedes äsjaloodud panga tugevusele ja Nõukogude Liidu toetusele võttis MRV valitsus 1925. aastaljooksul tarvitusele kulla alusel oleva rahvusliku valuuta- tugriku.[71] Kõrvuti rahareformiga viidi läbi sellega tihedalt seotud reformid eelarve, maksude ja krediidi alal, millega loodi rahvuslikule rahandus- ja finantssüsteemile kindel alus. Rahvusliku valuuta ja panga loomine oli suureks saavutuseks mongoolia rahvale, kuna see tõi eeldused kiireks majanduslikuks tõusuks ning pani aluse maa majanduslikule ja poliitilisele sõltumatusele imperialistlikest riikidest. Riik võis nüüd suurendada rahvamajanduse ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste finantseerimist, kuna riikliku eelarve tulud olid kasvanud 1930.a. võrreldes 1925.aastaga 3,5 korda. Ajavahemikus 1933 - 1940. saavutati suuri edusamme nii riiklikus, majanduslikus kui ka kultuurilises ülesehitustöös, mis väljendus eriti riikliku eelarve tõusus. Kui 1933.a. oli riigieelarve 33,3 milj. tugrikut, siis 1939.a. - 102,9 milj. tugrikut.[72] Käibelolev raha hulk oli võrreldes 1926.aastaga suurenenud 7,7 korda.

Peamiseks tulude akumulatsiooniallikaks oli

---

71 Х. Чойбалсан, Большевик, 1951, № 13, lk. 37.
72 Н. Цанкин. Финансы и кредит СССР, 1953, № 7, lk. 66.

akumulatsioon rahvamajandusest, mis oli tööstuse ja tootlikkuse tõusu ning kaubaringe suurenemise tagajärg. Riiklikest ja kooperatiivseist ettevõtteist laekuvad tulud moodustasid 1940.a. 60 % kogu eelarve tuludest, kuna elanikkonnalt tulevad maksud moodustasid hoopis väikese osa. Partei ja valitsuse poliitika tulemusena vähenesid maksud elanikkonnalt pidevalt. 1928.a. moodustasid nad peaaegu poole kogu riiklikest tuludest, 1936.a langes see 23,6 %-le, 1940.a. moodustas aga 18,6 %.[73]

Suured muutused toimusid ka riikliku eelarve jaotamise iseloomus. Pidevalt suurenesid kapitalimahutused rahvamajandusse ja kultuurilisteks kulutusteks. Kui 1924.a. sotsiaalseteks ja kultuurilisteks väljaminekuteks riigieelarvest läks 223,5 tuhat tugrikut, siis 1934.a. - 4975,3 tuhat tugrikut, 1939.a. - 17,1 miljonit tugrikut, 1940.a. - 24,1 miljonit tugrikut ja 1953.a. - 136.1 miljonit tugrikut.[74] See kõik näitab partei ja valitsuse suurt hoolitsust rahvamasside eluliste vajaduste parandamisel ja kindlustamisel.

Tähtsa koha eelarves omasid Teise Maailma-

---

[73] Монгольская Народная Республика, lk. 228-229.
[74] Н. Цанкин, Финансы и кредит СССР, 1953, № 7, lk. 70.

sõja eel kulutused kaitsevõimsuse tugevdamiseks. MRV, olles rahuarmastav maa, pidi arvestama, et "... igasugune isegi väike sõda, mida agressorid on alustanud kuskil kauges maailma nurgas, kujutab endast hädaohtu rahuarmastavatele maadele. Seda tõsisemat ohtu kujutab endast uus imperialistlik sõda, mis on juba jõudnud tõmmata oma orbiiti rohkem kui viissada miljonit Aasia, Aafrika, ja Euroopa elanikku." [75] Eriti hädaohtlikud MRV-le olid Jaapani imperialistid, kes plaanitsesid ette Mongoolia vallutamist ja tegidki katse 1939.a., mis aga purustati Nõukogude Liidu abiga.

Ajavahemikul 1924 - 1940. toimunud finantssüsteemi organiseerimine ja tugevdamine MRV-s andis suuri tulemusi, aitas kaasa maa peamise ülesande täitmisele, s.o. aluse rajamisele üleminekuks mittekapitalistlikule arenguteele. 1940.a. konstitutsioon fikseeris ka MRV-i eelarve alused ja krediidisüsteemi tsentralisatsiooni. Juba 1939.a. oli välja lastud esimene riiklik kaitselaen, Sõja olukorras 1941 -1944.a. lasti välja veel teine , kolmas, neljas ja viies riiklik kaitselaen, mis aitas kaasa maa kaitse organisee-

---

[75] J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952. lk. 535.

rimisel ja võimaldas Nõukogude Liidu abistamist raskeil sõjaastail. Kuid ka sellel mongoolia rahvale nii pingerikkal perioodil kasvasid riikliku eelarve tulud ja seda just kogu maa sisemiste ressursside organiseerimise kaudu.

Peale Teise Maailmasõja lõppu avanesid mongoolia rahvale laiad võimalused rahvamajanduse ja kultuuri edasiseks arendamiseks. I viisaastaku plaan (1948 - 1952) asetas uued ülesanded finantsressursside mobiliseerimise alal. Assigneeringud sotsiaalkultuurilistesse ettevõtetesse 1950.aastal võrreldes 1944. aastaga peaaegu 2 korda.[76] Rahvamajanduse finantseerimiseks läks 1953.a. 28,5 % eelarvest, sotsiaalseteks ja kultuurilisteks kulutusteks 31,5 % (136,1 miljonit tugrikut).[77]

Kogu aeg kasvas ja tugevnes ka MRV-i riiklik finantsaparaat. Kui 1930.a. töötas ainult 8 Mongolpanga osakonda, siis 1950.a. haaras see oma võrku 21 osakonda ja 14 hoiukassat.[78] Pidevalt täienevad finantsalal töötavad kaadrid. MRV-i Finantside Ministeeriumi juures asub spetsiaalne tehnikum, mis valmistab ette kvalifitseeritud töötajaid rahandusasutustele.

---

[76] Монгольская Народная Республика, lk. 236.
[77] Внешняя торговля, 1953, № 6, lk. 4.
[78] Монгольская Народная Республика, lk. 236-237.

Kogu MRV-i finantspoliitika on suunatud laiade töötavate masside heaolu parandamisele, ekspluataatorlike elementide väljatõrjumisele ja töörahva võimu tugevdamisele. Tänu Nõukogude Liidu abile lahendas MRV edukalt oma ülesanded krediit- ja finantssüsteemi asendamise alal sotsialismi huvides, mis võimaldab MRV-le veel kiiremat arengut mittekapitalistlikul arenguteel.

Tööstuse ja kaubanduse edukas areng eeldas ka transpordi ja side arendamist. Transport etendab tähtsat osa kõigi maade majanduslikus arengus. Transpordi ar areng toimub pidevas seoses kogu rahvamajanduse arenguga, kuid transpordi tehnika asetseb otseses sõltuvuses maa tootlike jõudude üldisest tasemest.

Eriti tähtsat osa etendab transport niisuguse maa tingimustes, nagu Mongoolia, kuna MRV haarab enda alla väga suuri maalasid. Araatide majapidamised asetsevad sageli 100 - 150 km. kaugusel rajooni keskusest. Ulan-Bator asetseb näiteks kõige kaugemast piiripunktist 1700 km. kaugusel. Need arvud näitavad, kui suurt tähtsust omab transpordi ja side otstarbekohane organiseerimine MRV-s.

Revolutsioonieelses Mongoolias oli transport väga nõrgalt arenenud. Ei tuntud midagi peale hobutranspordi ja koormakandmise. Kogu maal puudud tee-

de võrk, samuti sillad. Kogu Mongoolias oli 1919.a. ainult 1o silda, millest 6 asetses Urgas, 2 selle ümbruses ja 2 kogu ülejaanud Mongoolias.[79]

Ametnike ja valitseva klassi esindajate teenindamiseks ja posti edasitoimetamiseks oli loodud hobupostijaamade võrk, mis sisuliselt asetas araatidele raskeid küüdikohustusi, mis olid kehtestatud juba Tšingiskhaani ajal.[80] Postijaamad asetsesid üksteisest 2o - 3o km, vahel isegi 5o - 6o km. kaugusel. Peamised transpordivahendid - kaamelid, härjad ja hobused kuulusid feodaalidele ja kloostritele, kes reisijate teenindamiseks postijaamades rakendasid araate. Araatide töö rakendamine transpordis ja sidepidamises oli nende majapidamistele üheks raskemaks kohustuseks, feodaalide poolt kasutatud araatide ekspluateerimise eriti rängaks vormiks . Revolutsioonieelses Mongoolias olid ka mõned autod, kuid need ei kuulunud mitte mongolitele, vaid välismaistele firmadele.[81]

Seega ei teenindanud transport Mongoolias mitte rahvamasside, vaid ekspluataatorlike klasside huve. Töötavate araatide teenistusse asus transport alles peale 1921.a. rahvarevolutsiooni võitu.

1921.a. revolutsioon, mille ülesandeks oli luua sõltumatu ja tsentraliseeritud rahvademokraatlik

---

[79] В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 179.

[80] В. Масленников. Большевик, 1949, № 21, lk. 38.

[81] С.Л. Дегтярев, Монгольская Народная Республика, lk. 47.

vaberiik, uue majanduse ja uue kultuuriga maa, pidi selleks, et kindlustada maa areng sotsialismile, asendama ka vana transpordisüsteemi uuega. Tootliku jõudude kiire arengu ja töötajate materiaalse ja kultuurilise heaolu tõusu tingimusis ei suutnud hobutransport võistelda auto-ja laevatranspordiga. Valitsuse ülesandeks oli transpordi mehhaniseerimine. Esimeseks sammuks sellel alal oli postijaamade likvideerimine Ulan-Batori - Undurhani vahelisel teel ning nende asendamine autotranspordiga.

1925.a. loodi Mongoolias transpordikontor "Mongoltransport", mille käsutusse anti liiklusvahendid Ulan-Batori - Altan -Bulak'i vahelisel maanteel. 1929.a. loodi uus Nõukogude -Liidu-Mongoolia auto- ja jõetranspordi segaühing "Mongoltrans". Selle loomine oli suure tähtsusega, sest MRV-s puudusid tollal veel spetsialistide kaadrid, mida oli tarvis autotranspordi massiliseks kasutamiselevõtuks. Nõukogude Liidu spetsialistide abi etendas siin väga suurt osa, kuna aimult tema abiga suudeti organiseerida autoliiklus teedel, mis ühendasid pealinna Ulan-Batorit teiste linnadega nagu Altan-Bulakiga, Tsenterlikiga ja Mureniga. Selle tulemusena kadus postijaamade võrk nendel liinidel peaaegu täiesti. 1931 - 1932.a. tekkisid autotransportbaasid Bajan - Tumenis (praegu Tšoibal-

san), Kobdos ja Tsagan-Nur'is. Transpordi paremaks organiseerimiseks asutati erilised punktid, mis olid hästi varustatud õlidega, veega, remontvahenditega jne. Kasvasid ka autotranspordi kaadrid. 1930.-1934.a. suurenes transpordikontori " Mongoltransport" teenistuses olevate tööliste arv üle 2,5 korra.[82] Rahvusliku kaadri kasvatamiseks transpordi alal asutati 1932.a. Ulan-Batoris spetsiaalne kool, hakati korraldama autokursusi.

Seoses tööstuse kasvuga suurenes nõudmine kivisöele. Kivisöetoodangu tõus nõudis aga omakorda transpordi mehhaniseerimist, sest vanad transpordimeetodid ei suutnud rahuldada suurenenud nõudmisi. Sellega seoses alustati 1936.a. Nõukogude Liidu abiga kitsarööpalise raudtee ehitamist, mis pidi ühendama Nalaihhi kivisöebasseini. Tšoihalsani-nimelise tööstuskombinaadiga Ulan-Batoris. Raudtee ehitamine lõpetati 1937.a., kuid ekspluatatsiooni lasti alles 1940.a. 1940.a.[83] Sellega oli lahendatud kivisöe transportimise probleem Nalaihhast Ulan-Batori. Kogu maal arenes laialdane teede ehitamine. Samal ajal lasti ekspluatatsiooni laiarööpaline raudtee, mis ühendas Tšoibalsani Nõukogude Liidu piiriga. Sõjaaegseil aastail lasti ekspluatatsiooni maanteed Ulan-Batori ja

---

[82] Монгольская Народная Республика, lk. 183.
[83] samas, lk. 184.

Altan- Bulaki ning Tšoibalsani ja Ulsi vahel. Jõgedelt ülekäigukohtadele ehitati sildu. Toimus edasine rahvuslike kaadrite kasv.transpordi alal. Nii kasvas autojuhtide arv rahvademokraatliku revolutsiooni perioodil üle 8o korra.[84]

Tänu laialdasele revolutsioonilise võistluse arengule transpordiettevõtetes, kasvavad pidevalt transpordi alal töötavate eesrindlaste read, kes täidavad oma ülesandeid ennetähtaegselt ja kõrgekvaliteediliselt ning juurutavad Nõukogude Liidu eeskujul eesrindlikke meetodeid. 1946.a. oli transpordiministeeriumissüsteemis 15o lööktöölist, kelledest loo oli autasustatud ordenite ja medalitega.[85] Esimese viisaastaku ajal kasvas eesrindlaste arv veelgi.

MRV-s on rajatud ja suurenevad iga aastaga tsiviil-lennuväe korrapärased lennuliinid. 1955.a. loodi regulaarne lennuühendus Ulan-Batori ja Moskva vahel. Suurt tähtsust omab see transpordiliik arstiabi kiirel kohaletoimetamisel.

Rahvamajanduse arendamise viieaasta plaan pöörab tähelepanu kõigile tähtsamatele transpordiliikidele. Viisaastaku lõpuks oli ette nähtud veokäive suurenemine 132 4oo tonnile, reisijate vedu pidi suurenema 2 korda võrreldes 1947.aastaga. Auto-

---

[84] Монгольская Народная Республика, lk. 185.

[85] samas, lk. 186.

baaside arv pidi tõusma 8-le.[86] Nähti ette ka lennuühenduse sisseseadmine pealinna ja tähtsamate keskuste vahel.

Mongoolia rahvas, täites viisaastakuplaani ülesandeid, saavutas tähelepanuväärset edu transpordi alal. Autopark kasvas 67%, suurenes autotransport, vedude omahind alanes 18,4 % võrra.[87] Pealinnas loodi taksoautode park. 1949.a. kaotati üks viimaseist igandina säilinud araatide kohustustest - postijaamade teenindamise kohustus.[88]

Väga suurt tähtsust viisaastaku edukal täitmisel omab raudtee ehitamine, mille pikkus on 400 km ja mis ühendab Ulan-Batori Nõukogude Liiduga. Liiklemine sellel teel avati 1949.a. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 32. aastapäeval.

MRV-i kaasaegsele tootmisele on paratamatult vajalik arenenud transport. Selline transport arenebki MRV-s edukalt tänu Nõukogude Liidulabile, kes omalt poolt igati soodustas tootlike jõudude edasist arengut MRV-s ka transpordi alal.

MRV ei pärandanud kaasaegsete sidevahendite alal revolutsioonieelsett perioodist midagi nimetamisväärset. Kaks telegraafiliini ja üks telefonikeskjaan oli kõik, mis omas revolutsioonieelne Mongoolia.

---

86 Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 122.
87 Внешняя торговля, 1953 № 6, lk. 3.
88 Конституция и основные законодательные акты Монгольской Народной Республики, lk. 122.

Esimeste telegraafiliinide ilmumine oli seotud Mongoolia ja Venemaa kaubavahetuse arenguga. 1892.a. alustas tsaari-Venemaa Mongoolias esimese telegraafiliini ehitamist, mille pikkus oli 960 km. Hiljem ehitati ka teine telegraafiliin pikkusega 550 km. 1915.a. ehitati esimene telefonikeskjaam 60 abonendiga Urga linnas. 1919.a.saaid inglise imperialistid omale õiguse raadiojaama ehitamiseks Mongooliasse, mille naddlasksid käiku juba samal aastal. Selle jaama kaudu peeti ühendust Urga ja Hiina vahel.

Revolutsioonieelses Mongoolias rajatud vähesedki sidevahendid teenindasid vaid omamaiste ja välismaiste ekspluataatorite huve.

Nõukogude Liidu valitsus andis Mongoolia valitsusele üle kõik varem tsaari-Venemaale kuulunud telegraafiliinid.

Rahvarevolutsiooni esimestest päevadest peale oli side allutatud Mongoolia mittekapitalistliku arengu ülesannetele. Kõiki sidevahendeid hakati kasutama maa rahvamajanduse arendamiseks ja kultuurilise taseme tõstmiseks. Eriti tähtis on selliste sidevahendite, nagu post, telefon, telegraaf, raadio, rakendamine MRV-s kui suures ja hõredalt asustatud territooriumiga riigis.

Ajavahemikul 1921 - 1924.a. organiseeriti esimesed postipunktid, mis hakkasid teenindama otseselt elanikkonda. Sellest ajast peale toimub pidev postiveo areng. Võrreldes 1921.aastaga see suurenes 1929.a. - 7 korda, 1944.a. - 41 korda.[89]

Peale revolutsiooni algas kiire telefoniliinide ehitamine. 1923.a. ehitati Ulan-Batori ja Tsetserlegi vaheline telegraafiliin, mis hiljem ühendati ka teiste linnadega. 1929.a. ehitati telegraafiliin Tariadist kuni Murenani, 1930.a. lasti käiku Altan-Bulaki-Suhe-Batori vaheline liin.

Tänapäeval omavad kõik rajoonikeskused telefoniühenduse pealinnaga, samuti on otseühendus Nõukogude Liiduga. Vabariigis töötab 20 telefonikeskjaama ja abonentide arv on suurenenud võrreldes 1928.aastaga peaaegu tuhat korda.[90]

MRV-i radiofitseerimine algas 1933.aastal, millal Nõukogude Liit ehitas Mongooliasse võimsa raadiosaatejaama ja 5 translatsioonipunkti. Käesoleval ajal omavad raadiojaama kõik aimakkide keskused ja 42 % somonidest on radiofitseeritud.[91] Elanikkonnal on võimalus kuulata raadiosaateid oma emakeeles.

Mida enam tugevnes MRV, seda kõrgemale

---

89 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 113.

90 samas, lk. 114.

91 Л. Гончаренко, Вопросы истории, 1951, № 13, lk. 41.

kasvas ka rahva kultuuriline tase ning seda enam oli vajadus sidevahendite järele. Küsimuse lahendamiseks organiseeriti Väikese Huraali Presiidiumi otsusega 9. mail 1944.a. Sideministeerium. Kõrvuti sidevahendite arenguga kasvasid ka sellealased rahvuslikud kaadrid. 1921.a. töötas telegraafi ja telefoniühenduse alal vaid 6 mongolit.[92] Käesoleval ajal, tänu Nõukogude Liidu abile, töötavad sideasutustes ainult rahvuslikud kaadrid. Sidetöötajad, juurutades novaatorlikke töövõtteid, saavutavad suuri tulemusi. Raskeil sõjaastail näitasid kvalifitseeritud töölised, kuidas ära kasutada kodumaiseid ressursse, sest raadio- ja telegraafiaparaatide ostmine välismaalt oleks nõudnud suuri kulutusi. Hakati valmistama aparaate oma jõududega. Selle tulemusena loodi 1943.a. Ulan-Batori ja somonikeskuste vaheline side, mille jaoks aparaadid olid valmistatud kodumaal. Teise Maailmasõja perioodil, eriti imperialistliku Jaapani purustamise perioodil, täitis side vastutusrikast ülesannet.

MRV-i rahvamajanduse ja kultuuri arendamise viieaasta plaan nägi ette sidevahendite edasise arendamise. Viisaastaku lõpuks pidi olema loodud

---

92 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 114.

telefoniühendus mitte ainult aimakkide keskuste, vaid ka kõigi somonikeskuste vahel. Igasse aimaki keskusse nähti ette raadiojaama ehitamine.[93]

Võideldes partei ja valitsuse poolt viisaastakuplaanis püstitatud ülesannete eduka täitmise eest, parandasid sideasutused oma tööd ning toimub nende arvuline kasv. Nüüd on Ulan-Batoril telefoni- ja telegraafiühendus mitte ainult aimakkide keskustega, vaid ka somonikeskustega. Hiljuti ehitati telefoniliini otseühendus Ulan-Batori-Kobdo vahel, mis on 1500 km pikk.[94]

Sidetöötajate ees tähtsamaks ülesandeks on edasine sideasutiste töö parandamine ning töötajate teenindamise taseme tõstmine, samuti olemasoleva tehnika parem kasutamine ning uue juurutamine sidealases töös.

Kaasaegsete sidevahendite laialdane kasutamine, side alal töötava kaadri kvalifikatsiooni kasv - kõik see on üks rahvarevolutsiooni tulemusi Mongoolias.

Kõik need andmed, mis iseloomustavad NRV-i rahvamajanduse arenemist annavad tunnistust sellest, et minnes mittekapitalistlikku arenemisteed, saavutas MRV suurt edu kõigis majandusharudes. Need edusammud on tehtud sõbraliku koostöö baasil Nõukogude

---

93 Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 122-123.

94 Внешняя торговля, 1953, № 6, lk. 3.

Liiduga. Nõukogude Liidu vennalik abi kindlustab ka MRV edasised edusammud tema liikumisel teel sotsialismile.

I

Rahva ainelise heaolu, tervishoiu ja kultuuritaseme tõus.

Saavutatud edu rahvamajanduses viis kogu MRV-i elanikkonna ainelise ja kultuurilise elutasema pidevale tõusule. See on seaduspärane tulemus, sest MRV-s on tootmise arendamise eesmärgiks seatud ühiskonna pidevalt suurenevate aineliste ja kultuuriliste tarviduste rahuldamise kindlustamine.

MRV-i rahva materiaalse heaolu põhiliseks näitajaks on rahvatulu pidev kasv. Aastail 1944-1947. suurenesid araatide tulud ainult kaupade müügist riiklikule ja kooperatiivsetele organisatsioonidele enam kui 26% võrra.[94]

Araatide materiaalne olukord paranes ka karja produktiivsuse suurenemise ja loomakasvatusest saadavate uute tululiikude arvel. Minevikus näiteks araadid kogusid villa ainult jurtade valmistamiseks kasutatava vildi materjalina. Võid ja piima kasutati ainult isiklikuks tarbimiseks jne. Viimaste aastate jooksul on aga vill muutunud väärtuslikuks tooraineks tööstusele ja see annab tootjale suurt tulu. Võitööstusear arenguga hakkasid araadid müüma ka piima jne. Seega hakkasid paljud loomakasvatusest saadavad produktid seoses tööstuse

---

[94] В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 90.

arenguga tooma araatidele suurt tulu. Kõik see lõi tingimused araatide elutaseme selliseks tõusuks, millest revolutsioonieelses Mongoolias ei võidud unistadagi. Oma majanduse arendamisel on MRV saavutanud suurt edu. "Mongoolia põhiline majandusharu - loomakasvatus - areneb pidevalt tõusuteed, kariloomade arv on vabariigi olemasolu ajal suuremenud 2,5 kordseks; Kõik loomad kuuluvad nüüd töötavale talurahvale."[95] Siit nähtub selgesti araatide materiaalse heaolu kasv.

MRV-i töötavate hulkade reaalsete sissetulekute suurenemise tähtsaks allikaks on valitsuse ja Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei poolt järjekindlalt teostatav tarbeainete hindade alandamine. See on võimalik kõigi rahvamajandusharude, eriti aga tööstuse ja põllumajanduse pideva tõusu tõttu. MRV-i riikliku ja kooperatiivtööstuse toodang, nagu märkis Malenkov NLKP XIX kongressikõnes, on viimase aastakümne jooksul kasvanud peaaegu kolmekordseks.[96] Rahvamajanduse pideva kasvu olukorras on MRV-i valitsus teostanud rahva materiaalse olukorra parandamise eesmärgil sõjajärgsel perioodil järjekindlalt tarbeainete hindade alandamise poliitikat. Esimene hindade alandamine toimus 1946.a. septembris, mille puhul tarbeainete hinnad langesid keskmiselt 33%. Teine jaehindade alandamine toimus 1947.a., kus hinnad langesid 23-60%. 1948.a. viis MRV-i

---

[95] G.Malenkov, Aruandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst Partei XIX kongressil. Tallinn, 1952., lk.9.

[96] G. Malenkov, Aruandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst Partei XIX kongressil, lk. 9.

valitsus läbi kolmanda sõjajärgse jaehindade alandamise, ja seda kõigi tööstustoodete osas 5-43%. Hindade alandamise tagajärjel tõusis elanikkonna ostuvõime tunduvalt.[97]

MRV-i rahvamajanduse pidev tõus andis võimaluse mitte ainult teostada süstemaatiliselt hindade alandamist, vaid võimaldas parandada ka elanikkonna kaupadega varustamise tingimusi. MRV-i valitsuse ja partei määrusega 1950.a. 1.maist kaotati kaupade normeeritud müük elanikkonnale, mis oli kehtestatud Teise maailmasõja perioodil. Elanikkonna tarbe- ja tööstuskaupadega varustamise piirätuse likvideerimine oli võimalik mitte ainult nende edusammude tõttu, mis saavutati põllumajanduses jatööstuses sõjajärgsel perioodil, vaid seda soodustas ka majanduslike ja kaubanduslike sidemete tihendamine Nõukogude Liiduga.

Mongoolia Rahvavabariigi rahvamajanduse ja kultuuri arendamise viie aasta plaanis oli ette nähtud elanikkonna edasise ainelise heaolu tõus. Viie aasta plaanis oli öeldud, et töötajate materiaalsete elutingimuste parandamine on tähtsamaks viisaastakuplaani ülesandeks.[98]

MRV-i valitsus osutab suurt tähelepanu ka rahva tervise eest hoolitsemisele, kulutades selleks üha suuremaid summasid. Revolutsioonieelses Mongoolias ei olnud ühtegi arsti. "Arstabi" andsid ainult laamad, kes oma soolapuhumisega kahjustasid rahva tervist. Veel 1925.a. oli maal ainult 2 arsti,[99] Tänu Nõukogude Liidu abile on arstide ja teiste meditsiinialal

---

97 В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, lk. 129.

98 Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 126.

99 В. Масленников, Вопросы, 1949, № 21, lk. 41.

töötajate arv tõusnud pidevalt. Esimesed arstid saabusid MRV-i Nõukogude Liidust 1924.a., kui MRV valitsus piirdus sellekohase palvega Nõukogude Liidu poole. Nõukogude arstid lõid Mongoolias meditsiiniliste asutuste võrgu ning algas rahvusliku kaadri väljaõpe.

1925.a. loodi Siseministeeriumi juures tervishoiuosakond, talle määrati riigieelarves kuludeks loo tuhat tugrikut. Esimest korda maa ajaloos kehtestati tasuta meditsiiniline abi. Nõukogude Liidu abiga alustas 1926.a. Ulan-Bataris tööd esimene MRV-i haigla ja ambulatoorium, kus algul oli vaid 8 voodikohta.[100] Reas administrtiivsetes keskustes loodi meditsiinilised punktid. Meditsiinilise kaadri ettevalmistamiseks organiseeriti meditsiinilised kursused, millised 1929.a.organiseeriti ümber 3-aastasteks meditsiinilisteks tehnikumideks. Alates 1931.a. saadeti mongoolia noori suuremal arvul õppima nõukogude meditsiinilistesse tehnikumidesse ja kõrgematesse õppeasutustesse.

193o.a. oli MRV-s juba 25 haiglat, kus töötas 16 arsti, 21 velskerit ja 23 med.-õde.[101] 193o.a. organiseeriti esimene apteek.

Partei IX kongressi otsustes tervishoiuküsimuste kohta kriipsutati alla, et puht raviorganite

---

[100] С.С. Демидов, Монгольская Народная Республика, вх. 54.
[101] Монгольская Народная Республика, вх. 259.

kõrval tervihoiu alal tuleb rohkem rõhku panna profilaktilisele tööle ja arendada massilist spordiliikumist.

Eelarvelised assigneeringud tervishoiule aastatel 1934 - 1940. kasvasid viiekordseks. Sel perioodil ehitati 20 haiglat, terve rida polikliinikuid ja teaduslikke uurimis-laboratooriume.

Kui 1934.a. oli 35. meditsiinilist punkti, siis 1940.a. oli neid juba 346. Kohtade arv haiglates kasvas 598-lt 1934.a. 1733-le 1940.a. Meditsiinialal töötajate arv kasvas samal ajavahemikul 726-lt 2712-le inimesele.[102]

Tänu kõikidele nendele abinõudele saavutati tervihoiu alal suuri tulemusi. Tervihoiu edasisele arengule avaldasid suurt mõju Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei X kongressi ja VIII Suure Rahvahuraali otsused. Partei ja valitsus pöörasid eriti tähelepanu meditsiinilise kaadri kasvule. Selleks organiseeriti iga aimakis lühiajalised meditsiiniliste õdede kursused ja Keskhaigla juures velskrite kursused. Ulan-Batori meditsiinilise tehnikumi juures kasvas õpilaste arv 300-mi. Ulan-Batoris avati veel ettevalmistavad kursused neile, kes soovivad astuda ülikooli meditsiinilisse osakonda.

---

[102] Монгольская Народная Республика, lk. 269.

Suurt tähelepanu pöörati ka uute tervishoiu-asutuste ehitamisele ja vanade laiendamisele. 1951.a. oli juba 48 haiglat, samal ajal kui 1940.a. oli 14 haiglat, kuna meditsiiniliste punktide arv oli kasvanud 373-le. Sileks ajaks peaaegu igas aimakis oli oma arstipunkt, peaaegu igas somonis velskerpunkt ja bagides õepunktid.

Kiiresti kasvas meditsiinilisel alal töötajate rahvuslik kaader.

Põhjaliku tervishoiutöö ümberkorraldamise tagajärjel peaaegu täielikult lakkas haigestumine rõugetesse, tuberkuloosi jt. haigustesse.

Nii kujunes MRV-s, maal, mis enne revolutsiooni oli kõige mahajäänumaks maaks sanitaarsetes küsimustes, eesrinnlik teaduslik meditsiin.

Viisaastakuplaanis tervishoiu alal nähti ette teadusliku meditsiini lähendamist rahvale ja tervishoiutöötajate kvalifikatsiooni tõstmist. Haiglate arv 1952. aastaks pidi tõusma 45-le, arstipunktide arv 49-le, velskerpunktide arv 379-le., õepunktide arv 2734-le.[103]

Praegu on kõikides aimakkide keskustes ja suuremates tööstusettevõtetes organiseeritud haiglad, somonides velskerpunktid ja bagides õepunktid.[104]

---

[103] Планирование народного хозяйства Монголии, lk. 128.
[104] Внешняя торговля, 1953, № 6, lk. 4.

Assigneeringud eelarves tervishoiule on kasvanud 1953.a. 36,5 miljonile tugrikule, kuna 1940.a. oli see summa 8,4 miljonit tugrikut.[105]

Rahva ainelise heaolu tõusuga ja meditsiinilise teenendamise paranemise tulemusena on rahva tervislik olukord pidevalt tõusnud, on loodud soodsad tingimused rahva kultuurilise arengu tõusuks.

Kuni 1921.a revolutsioonini ei olnud Väli-Mongoolias ilmalikku haridussüsteemi, mitte mingisuguseid kultuuri-ega haridusasutusi, polnud ka riiklikke organeid, millised oleksid juhtinud haridust ja kultuuritööd. Ainsateks " teaduse " ja " hariduse " tsentrumiteks olid laamade kloostrid, kus noored laamad õppisid tiibeti kirja, tuupides ainult pühakirja.

Selle tulemuseks oli, et 99 % maa elanikkonnast oli kirjaoskamatu.[106] Veenvaid fakte selle kohta leiame Ida Töörahva Kommunistliku Ülikooli ekspeditsioonimaterjalidest, milline uuris 1948.a. mõningaid MRV-i rajoone. Ekspeditsioon tegi kindlaks, et sellises suures administratiivses keskuses, nagu seda oli Tsetserleg, 552 täiskasvanud mehest omasid mongooliakeelset kirjaoskust 6 meest, vähese kirjaoskusega oli 10 meest, kuna 340 naisest ei olnud ühtegi kirjaoskajat.[107] Kui selline oli olukord veel 1928.a , siis on ker-

---

105 Н. Цанкин, Финансы и кредит СССР, 1953, №7, lk. 71.
106 А. Якимов, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, Вопросы экономики, 1951, № 5, lk. 83.
107 Монгольская Народная Республика, lk. 240.

ge ettekujutust saada, milline oli olukord veel enne revolutsiooni.

Tol ajal ei antud maal välja mitte ühtegi ajalehte ega ajakirja, ei trükitud ühtegi mongooliakeelset raamatut. Kogu Välis-Mongoolias oli ainult üks ilmalik kool, kus õppisid feodaalide lapsed.[108] Praeguse MRV territooriumil. 1921.a. revolutsiooni eel oli 1818 templit, 747 kloostrit ja üle loo tuhande laama. Laamad sisendasid araatidele alandlikkust ja sõnakuulelikkust oma ülemate vastu. Lamanistlik kirik pidurdas igati mongoolia kultuuri arengut, ta kuulutas ilmliku kirjanduse ja kunstisaavutused ketserlikeks.

Kuna Välis-Mongoolias puudus täielikult ilmlik haridus, täitsid teaduslike tööde aset " pühad " raamatud, milliste õigsuse ei tohtinud keegi kahelda, mis omakorda viis selleni, et laamad olid maal ainsateks arstideks, loomaarstideks, meteoroloogideks jne.

1921.a revolutsiooni võit avas mongoolia rahvale võimaluse arendada oma majandust ning kultuuri. Sõbralikku abi ja toetust selles ülesehitustöös osutas talle Nõukogude Liit.

Uue majanduse, ühiskondliku korra ja kultuuri ülesehitamiseks oli kõigepealt tarvis uusi kaadreid, kes oleksid suutelised lahendama seda ülesannet. Oli

---

[108] A. Ткачев, Вопросы экономики, 1951, № 5, lk. 83.

tarvis sellist kaadrit, milline oleks pärit rahva hulgast ja truu rahvale. Otsustava tähtsusega kaadri loomisel oli rahvaharidus. Seda küsimust arutati juba Mongoolia revolutsioonilise Rahvapartei I kongressil 1921.a., kus otsustati, et on tarvis luua mongoolia kultuur, õpetada nii noortele kui ka täiskasvanutele mongooliakeelset kirjaoskust. Kaks kuud peale seda, kui võim läks rahva kätte avas rahvahariduse osakond Urgas kaheklassilise kooli, kus õppis 4o õpilast. Samasuguseid algkoole avati 1921.a. veel terve rida. Samaaegselt algas kirjaoskuse likvideerimine ka täiskasvanute hulgas. Selleks avati spetsiaalseid kursuseid ja viidi jurtades läbi individuaalseid õppusi. Õpetajatena tuli esialgu kasutada vana feodaalset ametnikkonda. Mingisuguseid õppeprogramme ega õpikuid tol ajal ei olnud. Koolidevõrgu edaspidine kasv nõudis aga õpetajate ettevalmistamist. Selleks organiseeriti 1922.a. lühiajalised pedagoogilised kursused.

Üheks uue kultuuri loomise otsustavaks faktoriks oli rahvusliku polügraafilise baasi organiseerimine ja laiendamine. Juba 1921.a. rahvavalitsus Suhe-Batori initsiatiivil võttis vastu otsuse mongoolia trükikoja taastamise kohta, mille olid purustanud hiina militaristid. 1921.a asus see trükkikoda tööle,

esialgu töötas siin ainult 3 trükitöölist. 1931.a. lõppuks loodi Mongoolias esimene teaduslik organisatsioon, Õpetatud Komitee, mis varsti nimetati ümber Teaduslikuks Komiteeks. 1924.a. organiseeriti haridusosakond ümber Rahvahariduse Ministeeriumiks.

Suurt tähtsust mongoolia rahva poliitilise ja kultuurilise kasvatustööle arengule oli Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei II kongressil, mis toimus 1923.a II kongressi otsused rahvavõimu aluste tugevdamise kohta, Suure Rahvasaali loomise kohta rahvamajanduse tugevdamise, kaubanduse laiendamise ja edaspidiste sotsiaalsete reformide läbiviimise kohta - see kõik omakorda nõudis rahvaharidusele suurema tähelepanu pööramist. 1924.a. oli 12 algkooli umbes 450õpilasega, üks keskkool ja üks pedagoogiline õppeasutus 25 õpilasega.[109]

1924.a. seoses Mongoolia Rahvavabariigi väljakuulutamisega võeti vastu Mongoolia Rahvavabariigi konstitutsioon, millega kindlustati töötajatele tasuta haridus, usuvabadus, kirik lahutati riigist. Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei III Kongressi ja Suure Rahvahuraali otsused avasid uued võimalused ja ülesanded riigi edaspidiseks tugevdamiseks, tema majanduse ja kultuuri tõusuks. 1925.a. oli Mongoolia Rahvavabariigis 79 419 koolieelist last, nendest õppis aga ainult

---

[109] Монгольская Народная Республика, lk. 250.

1550 ehk 1,25 %.[110] II Suur Rahvahuraal kohustas Rahvahariduse Ministeeriumi teha kõik kirjaoskamatuse likvideerimiseks, täiskasvanute hulgas ja saata mongoolia noori õppima välismaale. II Suure Rahvahuraali otsuste elluviimise tulemusena oli 1928.a. maal juba 25 riigi poolt ülalpeetavat kooli, kus kokku õppis ligi 3000 inimest. Peale selle töötas veel üks keskkool ja kaks kutsekooli, kus kokku õppis üle 250 õpilase.[111]

Kultuuri ja rahvahariduse arengut püüdsid kahjustada ja pidurdada parempoolsed ja hiljem pahempoolsed avantsristid. Parempoolsed teadlikult püüdsid pidurdada koolivõrgu laiendamist, tahtsid saata noori õppima mitte Nõukogude Liitu, vaid kapitalistlikesse riikidesse jne. Pahempoolsed aga, üldse mitte arvestades riigi materiaalseid võimalusi ja pedagoogilise kaadri vähesust, kulutasid ilmaaegu 3-4 miljonit tugrikat aastas uute koolide ja klubide avamiseks, millised ei olnud varustatud ei kaadri, ruumide ega sisseseadetega.

Parem- ja pahempoolsete kallakute likvideerimisega kõrvaldati takistused mongoolia kultuuri edaspidiseks arenguks.

Mongoolia Teaduste Komitee tööle aitas kaasa Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia. 1927.a. loodi NSV Liidu Teaduste Akadeemia juures spetsiaalne Mongoolia Komis-

110 Монгольская Народная Республика, lk. 252.
111 samas, lk. 253.

jon, milline töötas koos Teaduste Komiteega. Nõukogude Liidust saadeti Mongoolia Rahvavabariiki õpetlasi, korraldati mitmesuguseid ekspeditsioone jne. Ajavahemikul 1925-1934.a. Teaduste Komitee andis mongoolia keeles välja rea Lenini ja Stalini, samuti 60 teaduslikku, populaarteaduslikku ja ilukirjanduslikku teost.

Üldine raamatute ja käsikirjade hulk Mongoolia Rahvavabariigi Riiklikus Raamatukogu fondis 1934.a. oli juba ligi 90 tuhat eksemplari.[112]

Nende edusammude tulemusena, mida mongoolia rahvas saavutas ajavahemikul 1925-1934.a., tõusis maa kultuur võrreldes ennerevolutsiooniaegse olukorraga tähelepanuväärselt kõrgele tasemele. Kuid võrreldes nende ülesannetega, mis seisid maa ees, olid need saavutused väga väikesed. Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei eesmärgiks oli viia maa majanduslik, poliitiline ja kultuuriline ülesehitustöö sellistele alustele, millised olid tarvilikud üleminekuks mittekapitalistlikule arenguteele ja edaspidi sotsialismile. Selle saavutamiseks oli tarvis kaasaegset kultuurirevolutsiooni. Aastatel 1925-1934 saavutatud tulemusi tuli vaadata vaid kui samme sellel teel.

1923.a. oli kirjaoskamatute protsent veel 96 ja naiste seas koguni 99,4.[113] Partei ja valitsus ei saanud

---

[112] Монгольская Народная Республика, lk. 254.

[113] samas, lk. 260.

rahulduda sellise olukorraga hariduse alal. Rahvusliku Rahvusliku kultuuri arendamise küsimus püstitati Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei IX kongressil 1934.a.

Keskseks küsimuseks kultuurirevolutsiooni läbiviimisel Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei luges võitlust feodaalsete igandite vastu inimese teadvuses. Kongress märkis, et nende jäänuste väljajuurimiseta ei saa lugeda kindlustatuks uue elu ehitamine. Kutsuti üles mobiliseerima kõik jõud võitluseks feodaalsete igandite vastu mongoolia rahva teadvuses. Kongress näitas, et kõige sügavamaks feodaalseks igandiks on isiklik huvide vastandamine üldsuse huvidele, mis võtab korduvalt ära vastutustunde ja distsipliini. Samasuguseks feodaalseks igandiks oli araatide pime usk kirikusse ja kõrgematesse laamadesse. Võitluseks feodaalsete igandite rahvateadvuses rakendati tööle nii partei- ja valitsuseorganid kui ka intelligents. Selgitustööd rahva seas tuli läbi viia ettevaatlikult ja vestelda araatidega neile arusaadavalt.

Partei IX kongress konstateeris veel 2 hädaohtlikku kallakut kultuurirevolutsiooni läbiviimisel. Üheks kallakuks oli suund rahvusliku kultuuri juhtimiseks natsionalistlikule teele, tema eraldamine teiste

maade kultuurist, eesrindlikust nõukogude kultuurist. Teine kallak oli rahvusliku kultuuri juhtimine panmongolismi teele. Ainult kõige otsustavam võitlus nende kallakutega kindlustas mongoolia rahvusliku kultuuri igakülgset arengut.

IX kongress määras ära abinõud kultuurirevolutsiooni konkreetse programmi elluviimiseks. Ühel esimesel kohal selles programmis oli kirjaoskamatuse likvideerimine ja koolivõrgu laiendamine. Suurt tähelepanu pööras kongress ka teaduse ja teadusliku kirjanduse arendamisele, samuti populaarteadusliku kirjanduse väljaandmisele.

IX kongressi otsused etendasid tähtsat osa masside mobiliseerimisel pealetungiks kogu frondil feodalismi iganditele nii maa majanduses kui ka inimeste teadvuses.

Algas kiire kultuurielu tõus. Suurt edu saavutati rahvahariduse alal. 1940.a. tõusis algkoolide arv 93-le, kus õpilaste arv ulatus 7680-le.[114] Rahvusliku kultuuri kiire arengu näitajaks oli ajakirjanduse areng. Partei ja valitsus tegid ajakirjanduse rahvamasside kasvatamise ja rahvamajanduse rekonstrueerimise tähtsamaks vahendiks.

---

[114] Е.С. Осипов, Монгольская Народная Республика, стр. 52.

Võitluses feodaalsete iganditega majanduselus ja inimeste teadvuses, saavutati partei ja valitsuse poolt ajavahemikul 1934 - 1940 suuri tulemusi. Sellel ajavahemikul asus maa mittekapitalistlikule arenguteele, kasvas vormilt rahvuslik ja sisult sotsialistlik kultuur. Selle peegelduseks oli uus 1940.a. konstitutsioon.

1940.a. oli murranguliseks aastaks ja avas uue lehekülje MRV-i ajaloos. Vabariik asus kindlalt mittekapitalistlikule arenguteele, milline oli tarvilik edaspidiseks üleminekuks sotsialismile.

Täites VIII Suure Rahvahuraali direktiive üldise algharidusе sisseviimise kohta, MRV valitsus eraldas rahvahariduslikele vajadustele aasta-aastalt ikka suuremaid summasid.

1949.a. Rahvahariduse Ministeeriumi eelarve oli peaaegu 6 korda suurem kui 1940.a. ja 320 korda suurem kui 1923.a. 25.aasta jooksul (1924 -1949) inimeste arv kes õppisid, kasvas 127 korda.[115] Koolide arv ajavahemikul 1940 - 1950 suurenes üle nelja korra ja tehnikumide arv seitse korda.[116] Õpilaste arv nendes koolides kokku oli 1950.a. 69 tuhat, kuna 1940.a. oli 9710 õpilast, seega õppijate arv suurenes selle aja jooksul rohkem kui 7 korda."[117]

---

[115] Х. Гойбалсан, Монгольский народ на пути к социализму, Правда, 1949, 26. XI

[116] В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму, вк. 146.

[117] Монгольская Народная Республика, вк. 270.

1950.a. oli igal somonil oma algkool ja igal aimaki keskusel mitu keskkooli. Suuri edusamme saavutati ka õpetajate kaadri ettevalmistamisel. 1941.a. laiendati Ulan-Batori pedagoogilist õppeasutust. Alates 1942-st aastast nimetatud õppeasutus laskis välja igal aastal ligi 300 algkooliõpetajat, kuna keskkooliõpetajaid hakkas ette valmistama 1942.a. avatud ülikool. Järsult paranes ka koolide varustamine õpikutega. 1940 - 1950.a. anti välja enam kui 200 õpikut kogutiraažiga 25 miljonit.[118] 1941.a. Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei Keskkomitee ja valitsus võtsid vastu otsuse, mille kohaselt vana mongoolia tähestik asendati uuega, mis oli ülesehitatud vene tähestiku alusel. See lihtsustas õppimist ja kiirendas kirjaoskamatuse likvideerimist.

Suurt tähtsust maa majanduslikule arengule omas kesk- ja kõrgema tehnilise eriharidusega isikute arvu kasvamine. Kõrgema haridusega spetsialiste valmistas ette 1942.a. avatud ülikool. Vaatamata Suure Isamaasõja rasketele aastatele osutas siin suurt abi MRV-le Nõukogude Liit, kes saatis kingitusena rea õppevahendeid ja komandeeris MRV-i grupi professoreid-õpetajaid. Ülikool alustas tööd kolme fakulteediga

---

118 Монгольская Народная Республика, lk. 271.

- meditsiiniline-, pedagoogiline- ja veterinaar-zootehniline fakulteet. 1950.a. oli üliõpilasi juba kuni looo inimest.

Viisaastakuplaanis rahvahariduse alal nähti ette koolidevõrgu laiendamine, rahva kultuurilise taseme tõstmine ja täieliku kirjaoskamatuse likvideerimine viisaastaku kolme esimese aasta jooksul.[119] Plaanis nähti ette algkoolide arvu suurendamine 1952- ks aastaks 370-le, 7.a. koolide arv pidi tõusma 30-le ja keskkoolide arv 21-le.[120] Kõrgema kvalifikatsiooniga kaadri ettevalmistamiseks nähti ette tõsta kõrgemates koolides õppijate arv 1241 inimesele.[121]

Viisaastakuplaan rahvahariduse osas täideti nelja aastaga.

Suuri saavutusi on teinud ka teadus. Suurt abi tema tööle osutas Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia. MRV Teaduste Komitee ja Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia vastastikuse koostöö tulemusena valgustati rida tähtsaid küsimusi, mis olid seoses vabariigi karjamajandusse puutuvate küsimustega. Ülemineku uuele tähestikule koostati uus grammatika.

Vabariigi Riiklikus Raamatukogus loetakse raamatute arvu praegu 150 tuhandele eksemplarile; (1921.a. oli vaid 2000 raamatut).

---

119 Планирование народного хозяйства Эстонии, lk. 132.
120 samas, lk. 130.
121 samas, lk. 131.

Partei ja valitsus lakkamatult hoolitsevad Teaduste Komitee ja ta materiaalse kindlustamise eest. Riiklikud assigneeringud Teaduste Komiteele 1951a. olid 2,5 milj. tugrikut, mis 590 kordselt ületas 1921.a. assigneeringud.

Uued suured saavutused olid ajavahemikul 1940-1950.a. ka polügraafia alal. 1950.a. oli maal trükikodasid 22 korda enam kui 1924.a. , trükiteoste hulk sama aja jooksul kasvas rohkem kui 30 korda.[122] 1924.a anti MRV-s välja ainult üks ajaleht, 1951.a. - - 27 ajalehte ja 16. ajakirja.[123] Alates 1927.a. igas aimakis antakse välja ajaleht.

Tuleb märkida ka teatri, muusika ja kino alal saavutatud edusamme. Kõigepealt vaatame sellealalisi saavutusi ajavahemikul 1925 - 1934.a.

Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei VII kongress ja V Suur Rahvahuraal näitasid, et kunst peab olema vormilt rahvuslik ja sisult revolutsiooniline. 1930.a avati Ulan-Batoris teatristuudio, mille tööd kutsuti Nõukogude Liidust juhtima spetsialist-režissör. Aasta pärast see stuudio, alles täienenud uute jõududega, reorganiseeriti Riiklikuks Teatriks.

1933.a. MRV Riiklik Teater, üks kõige noremaid teatreid maailmas, demonstreeris oma kunsti Moskvas rahvusvahelisel revolutsiooniliste teatrite

---

122 Монгольская Народная Республика, lk. 278.

123 Ю. Цеденбал, Успехи народной Монголии, Огонёк, 1951, № 28, lk. 5.

olümpiaadil ja tuli esimesele kohale. 1933.a. asuti kino organiseerimisele. Kuni 1933.aastani olid maal olemas vaid mõned rändkinod, millised demonstreerisid rahvale võõraid euroopa ja ameerika filme. 1933.a. MRV-i valitsuse otsusega loodi kino-kontor, mis oli tihedates sidemetes Nõukogude Liidu kinoorganisatsioonidega. Nõukogude ja mongoolia kinotöötajate ühisel jõul alati tööd esimese mongoolia filmi loomiseks. Alates 1933. aastast hakkavad mongoolia kinodes süstemaatiliselt linastuma nõukogude kunstilised ja dokumentaal-filmid. 1934.a. toimunud Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei IX kongressi otsused rahvusliku kultuuri arendamise kohta avaldasid suurt mõju ka teatri ja kino edaspidisele arengule. Ajavahemikul 1933 - 1940.a. etendati MRV Riiklikus Teatris rohkem kui 50 uut näidendit. Mongoolia näidendite kõrval toodi lavale ka vene- ja lääne-klassikuid ja nõukogude näidendeid, kusjuures erilise menu osaliseks said viimased.

Suurt edu saavutati ka kino alal. 1934.a. avati Ulan-Batoris esimene kinoteater. Kinofilmide fond täitus nüüd peamiselt nõukogude kinotööstuse arvel. 1935.a. valmis esimene mongoolia film "Mongoolia poeg". 1936.a. MRV valitsus organiseeris erilise Mongolkino Valitsuse, milline juba oma töö esimese aasta

jooksul laskis välja 28 kinofilmi. Vaatajaskonna huvi kino vastu iseloomustab asjaolu, et kinokülastajate arv aastas ulatus kuni miljonini. Nõukogude filmidest demonstreeriti MRV-s "Lenin oktoobris", "Inimene relvaga", "Tšapajev" jt.

Masside poliitiline ja kultuurihariduslik töö oli koondunud klubidesse, punanurkadesse ja punajurtadesse. 1940.a. oli MRV-s 42 klubi, 337 punanurka ja 20 punajurtat.[124] Neis viidi läbi poliitilisi õppusi, võitlust kirjaoskamatuse likvideerimise eest ja siin veetsid araadid oma vaba aega. 1934.a. organiseeriti MRV Ministrite Nõukogu juures Kunstide Valitsus, millele pandi kasvava rahvusliku kunsti juhtimine.

Mongoolia Revolutsioonilise Rahvapartei Keskkomitee otsused ideoloogilistes küsimustes, mis määrasid mongoolia rahvusliku kunsti arengusuuna, innustasid kunstialal töötajaid tõstma ideoloogilise-poliitilise ja kunstilise taseme tõstmist ka kunsti alal.

1940.a. oli MRV-s vaid Riiklik Teater, teatrikool - kus õppis 50 inimest ja Mongolkino. Kõigis neis asutustes töötas kokku 192 inimest. 1951.a. töötas juba 25 kutselist ja poolkutselist teatrit. dokumentaal-ja kunstiliste filmide tööstus, Riiklik Tsirkus. Endine teatrikool reorganiseeriti muusikalis-dra-

[124] Монгольская Народная Республика, lk. 268.

maatiliseks stuudioks. Riikliku Teatri koosseisu kuulub praegu 2oo töötajat.[125] Teater jaguneb draamateatriks ning ooperi-ja balletiteatriks. 1949.a. ehitati Ulan-Batoris uus teatrihoone. 195o.a., eesmärgiga tugevdada kunstilise hariduse taset ja paremini valmistada ette kaadrit, korraldati muusikalis-dramaatiline stuudio ümber teatri-kunsti kooliks.

Rahvuslik kinotööstus laskis kuni 194o.aastani välja peamiselt kinožurnaale. Käesoleval ajal töodetakse juba dokumentaal-täismetraažilisi filme. Nende kõrval dubleeritakse nõukogude paremaid filme mongoolia keelde. Koostöös nõukogude kinotööstusega mongoolia kinomatograafia laskis välja filmid "Mongoolia poeg", " Teda kutsutakse Juhe-Batoriks", jt. 1947.a. Mongoolia kinotööstus laskis iseseisvalt välja filmi " Mongoolia noorsugu rahvusvahelisel Prahha festifaalil".

1949.a. töötas MRV-s rohkem kui 45 kinoteatrit s.o. ligi kolm korda rohkem kui 194o.a.[126]

194o.a. alates kasvas ka poliithariduslike asutuste võrk. 1949.a. oli 647 klubi ja punanurka.[127] Peaaegu igas administratiivses tehases ja suurema rahvaarvuga punktis on oma klubi, aga tähtsamates linnades on klubid iga suurema ettevõtte juures.

---

125 Монгольская Народная Республика, lk. 280-281.
126 А. Якимов, Вопросы экономики, 1951, № 5, lk. 91.
127 samas, lk. 91.

Kasvas ka raamatukogude ja lugemislaudade arv. 1949.a. töötas juba 345 raamatukogu ja lugemislauda,[128] 1951. aastal oli 22 raamatukogu ja 348 lugemislauda.[129]

Rahvamajanduse ja kultuuri arendamise viie aasta plaaniga nähakse ette ka rahvakunsti edasise arendamine, teatrite, kinode, raamatukogude ja poliithariduslike asutuste võrgu kasv ning nende töö parandamine. 1952.a. lõpuks nähti MRV ette klubide ja punanurkade arvu tõstmine 640-le, avalike raamatukogude arv 72-le.[130]

Ülaltoodud andmetest näeme, et MRV on saavutanud suurt edu elanikkonna elutaseme parandamisel, tervishoiu eest hoolitsemisel, haridusliku taseme tõstmisel ja rahvusliku kultuuri loomisel.

Need ülesanded ei olnud kerged, kui arvestada kultuurilise taseme olukorda enne revolutsiooni ja nende ülesannete elluviimisel tuli parteil ja valitsusel võidelda väärkallakutega oma ridades - parempoolsete ja pahempoolsetega, kes püüdsid pidurdada rahva kultuurilise taseme tõusu.

Suurt abi tervishoiu olukorra parandamise ja kultuuri arendamisel osutas ~~suurt abi~~ MRV-le Mõukogude Liit, saates siia vastavaid spetsialiste, ravimeid jne.

---

128 А. Яковлев, Вопросы экономики, 1951, №5, lk. 91.
129 Монгольская Народная Республика, lk. 286.
130 В. Масленников, Большевик, 1949, №21, lk. 42.

L õ p p s õ n a .

Mongoolia rahvas vabanes 1921.a. Nõukogude Liidu abiga imperialistlikust ja feodaalsest rõhumisest.

Maa edaspidise arengu suunamisest lähtudes leninlikust õpetusest, et mahajäänud maadel on võimalik sotsialistliku revolutsiooni võidu järel ühel maal üle minna sotsialismile, jättes vahele kapitalistliku formatsiooni, afendas Mongoolia Revolutsiooniline Rahvapartei rahvuslik-demokraatlikku revolutsiooni edasi. Partei juhtis rahva pealetungi feodaalsetele elementidele. Selle ülesande täitmist soodustas Nõukogude Liiduga sõbralike suhete arendamise tulemusena toimunud Mongoolia rahvusvahelise seisundi kindlustumine.

Vaenulikult häälestatud elemendid, kes töötasid jaapani ja hiina militariste, püüdsid takistada

abinõude tarvituselevõtmist Mongoolia majanduse ja kultuuri ümberkorraldamiseks. Kuid hoolimata feodaalide ja vaimulike reaktsioonilise ülemkihi vastupanust, võttis rahvavalitsus võimu enda kätte täies ulatuses. 13. juunil 1924.a. kuulutas rahvavalitsus välja sõltumatu Mongoolia Rahvavabariigi. Minnes mittekapitalistlikku arenguteed, saavutas MRV tänu Nõukogude Liidu igakülgsele abile suurt edu kõigil majanduse ja kultuuri aladel. Arenes loomakasvatus, põllumajandus, transport, side ja kaubandus, rajati rahvuslik tööstus, tõusis rahva jõukus ja kultuuriline tase. Võitlus esimese viieaasta plaani täitmise eest oli tähtsamaks ülesandeks ja saavutuseks maa majanduse ja kultuuri tõstmisel.

Stalin avastas oma viimases kapitaalses uurimuses " Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus" sotsialismi põhilise majandusseaduse ja näitas, et selle eesmärgiks on "... kogu ühiskonna järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste maksimaalse rahuldamise kindlustamine sotsialistliku tootmise pideva suurendamise ja täiustamisega kõrgeima tehnika baasil."[131]

MRV-i majanduslik ja kultuuriline areng, nagu on võimalik järeldada käesolevas töös esitatud faktidest, toimub põhijoontes sotsialismi põhilisele ma-

131 J. V. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn, 1953., lk. 86.

jandusseadusele sarnaste seaduste alusel või sellele seaduseke lähedaste seaduste alusel.

Ehkki MRV-s pole veel kõrgeimat tehnikat ja tootmise sellist taset nagu Nõukogude Liidus, toetub MRV suurel määral Nõukogude Liidu abile ja eeskujule, saavutates just selle tõttu ikka uut ja üha suuremat edu oma maa töörahva materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamisel.

MRV on püüdnud luua sõbralikke suhteid kõigi rahvaste võrdõiguslikkuse alusel kõigi rahvastega. Nõukogude valitsus esimesena tunnustas Mongoolia sõltumatust ja lõi temaga diplomaatilised suhted. Oma suhetes MRV-ga Nõukogude Liit pidas vankumatult kinni leninlik-stalinlikust välispoliitika printsiibist, mis põhines suurte ja väikeste rahvaste võrdõiguslikkuse austamisel.

Mongoolia rahvas püüdis luua sõbralikke suhteid ka oma teise suure naabriga - Hiinaga, mis esialgu ei õnnestunud seetõttu, et Hiinas olid võimul reaktsionäärid. Alles siis, kui Hiinas tuli võimule demokraatlik rahvavalitsus, nägi mongoolia rahvas reaalseid perspektiive sõbralike suhete loomiseks MRV-i ja Hiina rahvavabariigi vahel. Rahvademokraatliku võimu kehtestamine Hiinas oli suureks sündmuseks

kogu mongoolia rahvale.

"Hiina rahva suur ajalooline võit on eriti lähedane Mongoolia Rahvavabariigi rahvale, sest selle võiduga avame tee kõikidele teistele mongoolia hõimudele, kes asusid kuni viimase ajani komintanklaste kliki surve all, vabale ja õnnelikule elule."[132]

Edaspidise majandusliku ja kultuurilise koostöö edukaks arendamiseks avati 1955.a. raudteeliin Ulan-Batori ja Hiina rahvavabariigi vahel.

Mongoolia rahvas koos kõigi rahuarmastavate rahvastega, võitleb aktiivselt sõjaõhutajate vastu, rahu ja julgeoleku kindlustamise eest kogu maailmas.

---

132 Х. Чойбалсан, Монгольский народ на пути к социализму, Правда, 1949, 26. XI.

Kasutatud kirjandus ühes tavaliste lühenditega.

I Marksismi-leninismi klassikud.

1. Lenin, V.I. Kapitalismi areng Venemaal. Teosed, 3. kd., Tallinn, 1950, lk. 1–511.
= V.I. Lenin. Teosed, 3. kd.

2. Lenin, V.I. Aasia ärkamine. Teosed, 19. kd. Tallinn, 1953, lk. 65–66.
= V.I. Lenin, Teosed. 19. kd.

3. Lenin, V.I. Kooperatsioonist. Valitud teosed, II kd. Tallinn, 1946. lk. 683–687.
= V.I. Lenin, Valitud teosed, II kd.

4. Lenin, V.I. „Parempoolsuse" lastehaigus kommunismis. Valitud teosed, II kd. Tallinn, 1946., lk. 467–526.
= V.I. Lenin, Valitud teosed, II kd.

5. Ленин. В.И. II конгресс Коммунистического интернационала. Сочинения, т. 31. Москва, 1953, lk. 189–258.
= В.И. Ленин, Сочинения, т. 31.

6. Stalin, J.V. Oktoobrirevolutsioon ja rahvuste küsimus. Teosed, 4. kd. Tallinn, 1948, lk. 150-161.
= J.V. Stalin, Teosed 4. kd.

7. Stalin, J.V. Leninismi alustest. Teosed, 6. kd. Tallinn, 1948. lk. 69-184.
= J.V. Stalin. Teosed, 6. kd.

8. Stalin, J.V. Juturajamine välismaiste töölisdelegatsioonidega, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1952. lk. 201-230.
= J.V. Stalin, Teosed. 10. kd.

9. Stalin, J.V. Aruanne Ü K (b) P Keskkomitee töörst partei XVIII kongressile. Teosed, 13. kd., Tallinn, 1952, lk. 274-367.
= J.V. Stalin, Teosed, 13. kd.

10. Stalin, J.V. Aruandekõne Ü K (b) P Keskkomitee töörst partei XVIII kongressil. Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk. 527-568.
= J.V. Stalin, Leninismi küsimusi.

11. Stalin, J.V. Partei XIX kongressil peetud kõne. Tallinn, 1952. a.
= J.V. Stalin, Partei XIX kongressil peetud kõne.

12. Stalin, J.V. Sotsialismi majandusprobleemid N N L-ndus. Tallinn, 1953.
= J.V. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid N N L-ndus.

II Nõukogude Lüdu ja Mongoolia Rahvavabarügi juhtivate rügitegelaste töid.

1. Malenkov, G. Arnandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile, Tallinn, 1952.
= G. Malenkov, Arnandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile.

2. Гойбалсан, Х. Краткий очерк истории монгольской народной революции. Москва, 1952.
= Х. Гойбалсан, Краткий очерк истории монгольской народной революции.

3. Цеденбал, Ю. О жизни и деятельности маршала Гойбалсана. Москва, 1952.
= Ю. Цеденбал, О жизни и деятельности маршала Гойбалсана.

III Allikdokumendid.

1. Конституция и основные законодательные акты Монгольской Народной Республики. Москва, 1952.
= Конституция и основные законодательные акты Монгольской Народной Республики.

2. Планирование народного хозяйства Монголии. Сборник материалов. Москва, 1951.
= Планирование народного хозяйства Монголии.

IV Erikirjandus.

1. Vladovéštšenski, M. N. Mongoolia Rahvavabariik. Tallinn, 1950.
= M. N. Vladovéštšenski, Mongoolia Rahvavabariik.

2. Варгин, Н. Монгольская Народная Республика. Москва, 1949.
= Н. Варгин. Монгольская Народная Республика.

3. Варгин, Н. III. Торговля. Монгольская Народная Республика. Москва, 1952. lk. 193–219.
= Монгольская Народная Республика.

4. Варгин, Н. III. Финансы. Монгольская Народная Республика. Москва, 1952. lk. 220–237
= Монгольская Народная Республика.

5. Демидов, С.С. Монгольская Народная Республика. Москва, 1952.
=С.С. Демидов, Монгольская Народная Республика.

6. Масленников, В. Монгольская Народная Республика на пути к социализму. Москва, 1951.
= В. Масленников, Монгольская Народная Республика на пути к социализму.

7. Устюжанинов, И.Н. Культура Монгольского народа. Монгольская Народная Республика. Москва, 1952. Ск. 238–296.
= Монгольская Народная Республика.

8. Цаплин, Ф.С. Сельское хозяйство. Монгольская Народная Республика, Москва, 1952. Ск. 101–134.
= Монгольская Народная Республика.

9. Цаплин, Ф.С. Транспорт и связь. Монгольская Народная Республика, Москва, 1952. Ск. 177–192.
= Монгольская Народная Республика.

10. Юрьев, И.Г. Государственная и кооперативная промышленность. Монгольская Народная Республика. Москва, 1952. Ск. 135–176.
= Монгольская Народная Республика.

11. Якимов, А. Ш. Монгольская народно-революционная партия – организатор и вдохновитель побед монгольского народа. Монгольская Народная Республика, Москва, 1952. lk. 56–100.
= Монгольская Народная Республика.
V Ajakirjandus.

12. Куйбышев, А. Экономическое развитие Монгольской Народной Республики. Внешняя торговля, 1950, № 11, lk. 37–42
= А. Куйбышев, Внешняя торговля, 1950, № 11.

2. Леонтьев, М. Молодые строители Народной Монголии. Молодой большевик, 1950, № 1, lk. 63–67.
= М. Леонтьев, Молодой большевик, 1950, № 1

3. Масленников, В. Великие преобразования в Монгольской Народной Республике. Большевик, 1949, № 21, lk. 35–44.
= В. Масленников, Большевик, 1949, № 21.

4. Петрищев, И. К. тридцатой годовщине народной революции в Монголии. Внешняя торговля, 1951, № 7, lk. 1–6.
= И. Петрищев, Внешняя торговля, 1951, № 7.

5. Рыпакин, Л. У пастухов монгольских степей. Вокруг света, 1954, №: 4, ил. 8–13
= Л. Рыпакин, Вокруг света, 1954. №: 4

6. Цапкин, Н. Государственный бюджет Монгольской Народной Республики на службе экономического и культурного строительства. Финансы и кредит СССР, 1953, №: 7. ил. 64–72.
= Н. Цапкин, Финансы и кредит СССР, 1953, №: 7

7. Цеденбал, Ю. Успехи народной Монголии. Огонёк, 1951, №: 28., ил. 5.
= Ю. Цеденбал, Огонёк, 1951, №: 28.

8. Чойбалсан, Х. Великий праздник монгольского народа. Вольшевик, 1951, №: 13., ил. 31–44.
= Х. Чойбалсан. Вольшевик, 1951, №: 13.

9. Чойбалсан, Х. Монгольский народ на пути к социализму, Правда, 1949. 26. XI
= Х. Чойбалсан. Правда, 1949. 26. XI.

10. Шугал, М. В Монгольской Народной Республике. Дальний Восток, 1946, №: 1–2. ил. 166–173.
= М. Шугал. Дальний Восток, 1946, №: 1–2.

11. Якимов, А. Монгольская Народная Республика на пути к социализму. Вопросы экономики, 1951, №: 5, lk. 82-92.
= А. Якимов. Вопросы экономики 1951, №: 5.

VI Ajakirjade jooksev informatsioon.

1. Внешняя торговля, 1953, №: 6, lk. 1-5.

2. Новое время, 1949, №: 49, lk. 3-4.

Sisukord.

Sissejuhatus lk. 1-6

I Mongoolia Rahvavabarügi rajamine ... 7-21

II Karjandus ja põllundus 22-48

III Tööstus, kaubandus, finantssüsteem, transport ja side 49-91

IV Rahva ainelise heaolu, tervishoiu ja kultuuritaseme tõus 92-113

Lõppsõna 114-117

Kasutatud kirjandus ühes tarvitatud lühenditega 118-125